

**STATSRÅDETS REDOGÖRELSE FOR INVERKNING-
ARNA AV LIBERALISERINGEN AV BUTIKERNAS ÖP-
PETTIDER**

INNEHÅLL

STATSRÅDETS REDOGÖRELSE FOR INVERKNINGARNA AV LIBERALISERINGEN AV BUTIKERNAS ÖPPETTIDER	1
1 Redogörelsens bakgrund	3
2 Ändring av öppettiderna för detaljhandeln 2009	3
3 Handeln i Finland	6
3.1 Handeln med dagligvaror	7
3.2 Handeln med specialvaror	9
3.3 Näthandeln	11
3.4 Köpcentra	11
4 Om affärstidslagens effekter	13
4.1 Butikernas realiserade öppettider	13
4.2 Olika parter utredningar/åsikter om det utvidgade öppethållandets konsekvenser	20
4.3 Sysselsättningen inom handeln	24
4.4 Säkerheten inom handeln	27
4.5 Barndagvården	28
5 Dispenser som beviljats	30
6 Tillgången till butikstjänster i glesbygden	32
7 Konsumenters åsikter om öppettiderna	34
8 Sammandrag och slutsatser	35
8.1 Sammandrag	35
8.2 Slutsatser	37

1 Redogörelsens bakgrund

När riksdagen godkände regeringens proposition med förslag till en lag om öppettider inom detaljhandeln (RP 84/2009 rd – RSV 173/2009 rd) förutsatte riksdagen att regeringen före utgången av 2012 lämnar riksdagen en redogörelse om vilka effekter liberaliseringen av butikernas öppettider haft. Rapporteringen ska bl.a. gälla hur bestämmelserna påverkat de anställda och företagarna inom handeln, personalens trygghet, barndagvården, arbetsresandet, privata företagens rekrytering av en första anställd och semesterförmåner, tillgången till tjänster i glesbygden och handelns struktur ur ett småföretagarperspektiv.

Lagen om öppettider för detaljhandeln och frisersalonger (945/2009, nedan affärstidslagen) trädde i kraft den 1 december 2009.

2 Ändring av öppettiderna för detaljhandeln 2009

På 1700–1900-talen baserade sig regleringen av handelns öppettider i Finland på strafflagstiftningen, och begränsningarna gällde arbete och butikernas öppethållning under sabbaten. På vardagarna var öppettiderna fria. Enligt 1919 års lag (den s.k. affärsbiträdeslagen) var öppettiderna på vardagarna kl. 8 - 18 och på lördagarna kl. 8 - 17. Beslutet om öppettiderna för mjölk- och brödbutiker samt blomsteraffärer lämnades åt kommunfullmäktige, men också dessa affärers öppettider på söndagarna begränsades till två timmar på förmiddagen. Motiveringen i lagen var skyddet i arbetet och utöver öppettider innehöll lagen bestämmelser om bl.a. arbetstider, sommarsemester och ersättning för övertid. Lagen gav arbetstagarna också en möjlighet att vägra arbeta på söndagar. År 1934 skiljdes bestämmelserna om öppettider och arbetsförhållanden åt till separata lagar. Inga ändringar av betydelse gjordes i öppettiderna. År 1946 förbjöds öppethållning på söndagar också för mjölkbutiker.

Sedan 1960-talet har utvecklingen gått mot friare öppettider. Viktiga reformer i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet var att öppethållning till klockan 20 på kvällarna blev tillåten och på 1990-talet att öppethållningen på kvällar förlängdes till klockan 21 samt att butikerna tilläts ha öppet på söndagar under sommarmånaderna samt i november och december. Samtidigt fick också vissa typer av affärer fria öppettider.

Enligt lagen om öppettider för detaljhandeln och frisersalonger, som trädde i kraft den 1 december 2009, får detaljhandelsbutikerna i regel hålla öppet på de tider som framgår av tabell 1.

Tabell 1. Detaljhandelsbutikernas öppettider

	Mån-Fre	Lör	Sön
Dagligvarubutiker ¹ ; försäljningsyta högst 400 m ²	fria öppettider	fria öppettider	med undantag för helgdagar fria öppettider
Övriga detaljhandelsbutiker samt frisersalonger	kl. 7–21	kl. 7–18	med undantag för helgdagar kl. 12 – 18, utom perioden mellan fars dag och julafton då öppettiden är kl. 12 – 21

Handel får inte idkas på kyrkliga högtidsdagar (= juldagen, annandag jul, nyårsdagen, trettondagen, långfredagen, påskdagen, annandag påsk, Kristi himmelfärdsdag, pingstdagen, Johannes Döparens Dag och alla helgons dag), första maj, mors dag, fars dag eller självständighetsdagen, inte ens i dagligvarubutiker med en försäljningsyta på högst 400 m². De dagligvarubutiker vars yta är högst 400 m² får dock betjäna sina kunder under fyra timmar mellan klockan 8 och 18 den sista av på varandra följande kyrkliga högtidsdagar. På nyårsafton och valborgsmässoafton ska affärerna stängas klockan 18 samt på julafton och midsommarafton klockan 12.

I 5 § paragrafen ingår en förteckning över de former av handeln på vilka lagen inte tillämpas. Sådana är utöver dagligvarubutiker med en försäljningsyta på högst 400 m² dessutom bl.a. butiker och butiksbilar i glesbygden, apotek, bilhandel och handel med reservdelar och utrustning för fordon på reparationsverkstäder/servicestationer, försäljning av blommor och försäljning av trädgårdsvaror från trädgårdsaffärer, försäljning av hemslöjds- och hantverksprodukter, försäljning av konst i en konsthandel, handel med bränsle och smörjmedel för motorer etc. samt s.k. kioskhandel i kiosker (försäljningsyta högst 100 m²) och på servicestationer. Den högsta tillåtna försäljningsytan för kioskhandel på servicestationer är 400 m².

Bestämmelserna om öppethållande gäller också sådana stora detaljhandelsenheter i glesbygden eller sådana koncentrationer av affärer som till sina verkningar kan jämföras med stora detaljhandelsenheter vilka har inlett sin verksamhet efter att lagen trätt i kraft.

Regionförvaltningsverken kan av särskilda skäl genom dispens tillåta öppethållning också under andra tider. Som särskilda skäl betraktas faktorer som har att göra med affärens läge, turismen, offentliga tillställningar eller motsvarande faktorer som påverkar efterfrågan på tjänsterna.

Bestämmelsen motsvarar bestämmelsen om dispens i den tidigare lagen (1297/2000). Då preciserades praxisen vid beviljandet av dispens i och med att exempel på särskilda skäl togs in i lagen. Enligt regeringens proposition 49/2000 kan det inom rikets gränsområden bl.a. av konkurrensskäl finnas behov av utvidgat öppethållande. Också betjäningen av både sådana turister som passerar genom en tätort och sådana som övernattar vid ett turistmål kan kräva förlängda öppettider särskilt under högsäsong. Utvidgat öppethållande kan innebära t.ex. att butiken får öppnas tidigare än vad som föreskrivits eller att turister betjänas på söndagar under hösten och vintern. Som exempel på olika slags evenemang kan nämnas mässor och utställningar, sportevenemang eller konstutställningar o.d. tillställningar som arrangeras på orten samt öppnandet av en butik när man vet att detta väcker intresse bland konsumenterna. Särskilda skäl är i regel sådana externa faktorer som åtminstone för ögonblicket ökar kon-

¹ Med dagligvarubutik avses en affär där livsmedlen står för huvudparten av försäljningen.

sumtionsefterfrågan eller gör att butiken på grund av de lagstadgade öppettiderna hamnar i en sämre ställning än konkurrenterna. Vid beviljandet av dispens ska på samma sätt som nu förtiden uppmärksamhet fästas vid den likvärdiga behandlingen av näringsidkare och att affärernas inbördes konkurrensläge inte allvarligt rubbas. Sökanden ska påvisa att särskilda skäl för beviljande av dispens föreligger.

Beviljandet av dispens överfördes den 1 september 1994 (lag 446/1994) från handels- och industriministeriet till de dåvarande länsstyrelserna för att regionala aspekter bättre skulle kunna beaktas i besluten.

Av servicenäringsarna omfattas endast frisersalongerna av begränsningarna på öppethållande. Således kan bl.a. banker, försäkringsbolag, videouthyrningsfirmor, syateljéer, skomakare, skönhetssalonger, massörer och motionssalar o.d. serviceföretag själv bestämma om sina öppethållningstider.

Åland omfattas inte av affärstidslagen. På Åland beslutar lagtinget om öppethållningstiderna. På Åland har affärerna fria öppettider.

Ändringarna i öppettiderna 1.12.2009

I fråga om söndagar:

dagligvarubutiker på högst 400 m ²	+ fria öppettider, bortsett från helgdagar, tidigare kl. 12-21
övriga butiker samt frisersalonger	+ öppet kl. 12-18 i januari-maj samt september-oktober, bortsett från helgdagar - juni-augusti samt november fram till farsdag och söndagen efter jul ska affärerna stängas kl. 18 i stället för kl. 21 - på julafton och midsommarafton ska affärerna stängas kl. 12 i stället för kl. 13

Öppettiderna på vardagar ändrades endast för dagligvarubutiker med en försäljningsyta på högst 400 m². Dessa fick fria öppettider också på vardagar.

Nytt i lagen var 4 §, i vilken det föreskrivs att en näringsidkare inte genom avtal eller något annat därmed jämförbart arrangemang får förpliktas att hålla sin detaljhandelsbutik eller frisersalong i ett köpcentrum eller en motsvarande koncentration av affärer öppen alla veckodagar om öppethållandet av affären inte kan bevisas vara nödvändigt för köpcentrumet eller affärskoncentrationen och skäligt med hänsyn tagen till arten och omfattningen av näringsidkarens näringsverksamhet samt övriga förhållanden. Syftet med paragrafen var att garantera små näringsidkare åtminstone en ledig dag i veckan vid en separat överenskommen tidpunkt. Andra motsvarande koncentrationer av affärer som omfattas av 4 § är t.ex. hyperstormarknadscentrum, köpcentrum, köpmannavaruhus, Retail Park eller en koncentration av specialaffärer.

3 Handeln i Finland

Både inhemska och utländska faktorer har påverkat handelns utveckling i Finland. Den interna flyttningsrörelsen inom landet har bidragit till att bosättningen koncentrerats. Regleringen av ekonomin har minskat och den internationella växelverkan ökat. Utländska företag har etablerat sig i Finland och finländska affärskedjor har utvidgat sin verksamhet till utlandet. Det finns två begrepp som beskriver handelns utveckling: kedjebildning och internationalisering.

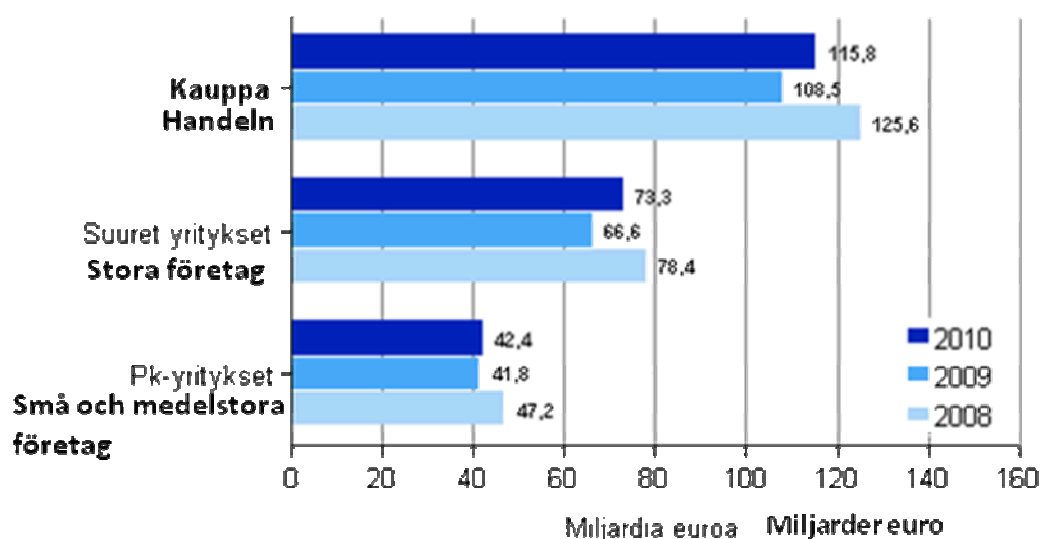
Handeln omfattar tiotals olika sektorer inom både parti- och detaljhandeln. Enligt handelns bokslutsstatistik 2010 var 46 000 företag verksamma inom handeln och de sysselsatte 251 600 människor. Antalet företag minskade med 600, medan antalet anställda ökade med 1 600 jämfört med det föregående året. Drygt hälften av personalen inom handeln, dvs. 54 procent, arbetade vid små och medelstora företag. Antalet anställda vid små och medelstora företag minskade med 1 900 personer jämfört med året innan, medan antalet anställda vid stora företag ökade med 3 500.

År 2010 uppgick omsättningen för företagen inom handeln till 115,8 miljarder euro. Stora företag stod för 37 procent av omsättningsökningen på 7,3 miljarder euro. Detaljhandelns andel av omsättningsökningen var 0,9 miljarder euro. Inom handeln är nästan 99 procent av företagen små och medelstora företag enligt EU:s definition på små och medelstora företag. De samlade 37 procent av omsättningen för handeln.

Enligt Statistikcentralens² förhandsuppgifter uppgick handelns omsättning för 2011 till 125 miljarder euro. Jämfört med det föregående året hade omsättningen ökat med 9,2 miljarder euro, dvs. 8 procent. Partihandeln stod för drygt hälften, dvs. 55 procent, detaljhandeln för 30 procent, bilhandeln för 14 procent och agenturverksamheten för resten, dvs. en knapp procentenhet, av omsättningen inom handeln. De små och medelstora företagen inom handeln svarade för drygt 36 procent av omsättningen för handeln. Värde av deras omsättning uppgick till 45,6 miljarder euro.

² Handelns bokslutsstatistik 2011, Statistikcentralen

Diagram 1. Handelns omsättning enligt storleksklass 2008 – 2010

Enligt tidskriften Kehittyvä kauppa/Kauppan tekijät 2012 uppgick omsättningen inom detaljhandeln år 2011 till 33,8 miljarder euro och omsättningens utveckling var + 5,1 procent. Specialaffärer för informationsteknik och telefoner var mest framgångsrika. Dagligvaruhandeln andel av hela detaljhandeln var 44 procent och utan specialhandeln med drycker drygt 40 procent. Försäljningsvolymen inom dagligvaruhandeln ökade med drygt 2 procent om man räknar bort prishöjningarnas effekt. Enligt Statistikcentralen³ uppgick omsättningen för detaljhandeln till 36,8 miljarder euro, vilket innebär en ökning med 1,4 miljarder euro från det föregående året. Försäljningsbidraget var 30,2 % av omsättningen. Av intäkterna under räkenskapsperioden stannade 0,9 miljarder euro, dvs. 2,5 procent, hos detaljhandeln.

Antalet butiker inom detaljhandeln var 28 000 och detaljhandeln sysselsatte 123 000 personer. Mest personal fanns det inom dagligvaruhandeln (30 500), varuhusen (22 500), järnvaruhandeln (11 500), textil- och skohandeln (10 700), apoteken och kemikalierna (8 900) samt möbelhandeln (7 200).

En tabell över vissa undersektorer inom detaljhandeln utgör bilaga till redogörelsen. Tabellen beskriver utveckling av antalet verksamhetsställen och personal samt av omsättningen 2009–2012.

3.1 Handeln med dagligvaror

Nätverket av verksamhetsställen inom handeln med dagligvaror (nedan dagligvaruhandeln) består av mycket olika typer av butiker ända från små kiosker på tätorter, närbutiker och bybutiker i glesbygden till stormarknader som saluhåller ett brett sortiment. Typiskt för detaljhandeln med dagligvaror i vårt land är att den i dess helhet sköts av butikskedjor och är

³ Handelns bokslutsstatistik 2011, Statistikcentralen. Uppgifterna baserar sig på skatteförvaltningens material om näringsbeskattningen. Uppgifterna har kompletterats genom Statistikcentralens egen frågan.

integrerad med företag som svarar för kedjestyrningen, inköpen och logistiken inom detaljhandeln.

Dagligvaruhandeln domineras allt klarare av två stora aktörer. År 2011 var marknadsandelarna inom dagligvaruhandeln enligt handelsgruppering följande:

		Ändring jämfört med år 2010
S-gruppen	45,2 %	+ 1,1 %
K-gruppen	35,3 %	+ 0,3 %
Suomen Lähikauppa Oy	7,8 %	- 1,2 %
Lidl	6,2 %	1,2 %
Stockmann	1,4 %	0
Tokmanni	1,4 %	0
M-kedjan	0,7 %	0
Minimani	0,6 %	0
Övriga privata	1,6 %	-1,2 %

Dagligvaruhandeln i Finland präglas av större koncentration än motsvarande handel inom EU-området i genomsnitt. I Sverige har de två största grupperingarna inom dagligvaruhandeln (ICA och Coop) en marknadsandel på 71 procent. De två största grupperingarna inom dagligvaruhandeln har i Danmark en marknadsandel på 69 procent och i Norge en marknadsandel på 64 procent.

Dagligvaruhandeln i Finland präglas utöver den höga graden av koncentration dessutom av en stark dominans av butiker som har en stor butiksyta. Marknadsandelen för butiker med en butiksyta på mer än 1000 m² har ökat stadigt så att den år 2011 var redan 64,9 procent.

Tabell 2. Antalet butiker enligt butikstyp och deras marknadsandelar år 2011.

Butikstyp	Antal, st. 1.1.2012	Nettoändring st.	Marknadsandel, %
Hyperstormarknader	146	+5	27,2
Varuhus	115	-5	3,7
Stormarknader, stora	597	+12	34,0
Stormarknader, små	434	-7	12,3
Snabbköp, stora	1046	-24	16,0
Snabbköp, små	456	-23	3,3
Småbutiker	422	-25	2,2
Specialaffärer och saluhallar	748	+108	1,4
Sammanlagt	3964	+41	100,0

Källa: Kehittyvä kauppa, Nielsen

Utgående från försäljningen av dagligvaror är den största butikstypen stora supermarknader vars andel av försäljningen är en dryg tredjedel. Den näst största butikstypen är hyperstormarknader som svarar för en dryg fjärdedel av den totala försäljningen av dagligvaror. Klas-

sen hyperstormarknader inbegriper Prismor, K-Citymarket-butikerna, Euromarket-butikerna och Minimani-butikerna.

Försäljningen för medlemmarna i föreningen Finlands Dagligvaruhandel uppgick till cirka 15,1 miljarder euro år 2011. Försäljningen ökade med nästan 6 procent från det föregående året. Försäljningen för stora butiker ökade med 8 procent, försäljningen för stora stormarknader med 6 procent och försäljningen för små stormarknader med 5 procent. Tillväxten för snabbköp var mindre, dvs. cirka 3,5 procent. För småbutiker under 100 kvadratmeter ökade försäljningen endast med en dryg procent. Då man beaktar inflationen, kan det uppskattas att försäljningen ökade med en knapp procent. Sett ur butikstypernas synvinkel innebär detta att hyperstormarknaderna samt stora stormarknader har ökat sin andel och små stormarknader på 400 – 1000 m² har behållit sin andel. De snabbköp som är mindre än ovan nämnda och småbutikerna har tappat sina marknadsandelar (Dagligvaruhandelns meddelande 27.1.2012).

Tabell 3. Utveckling av dagligvarubutikerna enligt antal och omsättning 2006–2010 (Enligt näringsgrensindelningen TOL 2008: 4711, 472)

	2006	2007	2008	2009	2010*
Omsättning, miljoner euro	12 335	13 258	14 431	14 959	14 944
Antal anställda, st.	42 098	43 592	45 383	46 766	
Antal företag, st.	3 960	3 963	3 866	3 754	

*Siffrorna från 2010 baserar sig på förhandsuppgifter Källa: Statistikcentralen 2012, handelns bokslutsstatistik och Konsumentforskningscentralen

3.2 Handeln med specialvaror

De butiker som idkar handel med specialvaror saluhåller ett brett sortiment av produkter inom en viss sektor och tillhörande service. Också varuhus och stormarknader idkar handel med specialvaror på sina olika avdelningar. Med specialaffär avses en butik som specialiserat sig på handeln med produkter och tjänster inom en viss sektor av specialhandeln. Till specialaffärer kan räknas alla de företag inom de olika sektorerna av dagligvaruhandeln som inte är dagligvarubutiker eller stora enheter som säljer huvudsakligen dagligvaror. Specialaffärer är bl.a. sko- och klädbutiker, bokhandlar, affärer som säljer hemelektronik, apotek, möbelaffärer, järn- och byggvaruaffärer och inredningsbutiker samt Alko-butiker och andra detaljhandelsbutiker som specialiserat sig på försäljning av vissa konsumtionsvaror.

Specialhandeln utgör en betydande del av detaljhandeln. År 2010 hade specialhandeln (exkl. specialhandeln med dagligvaror och varuhushandel) en andel på 84 procent av det totala antalet företag och en andel på 48 procent av försäljningen samt en andel på 56 procent av personalen inom detaljhandeln (Statistikcentralen, Fackhandelns Förbund 2011).

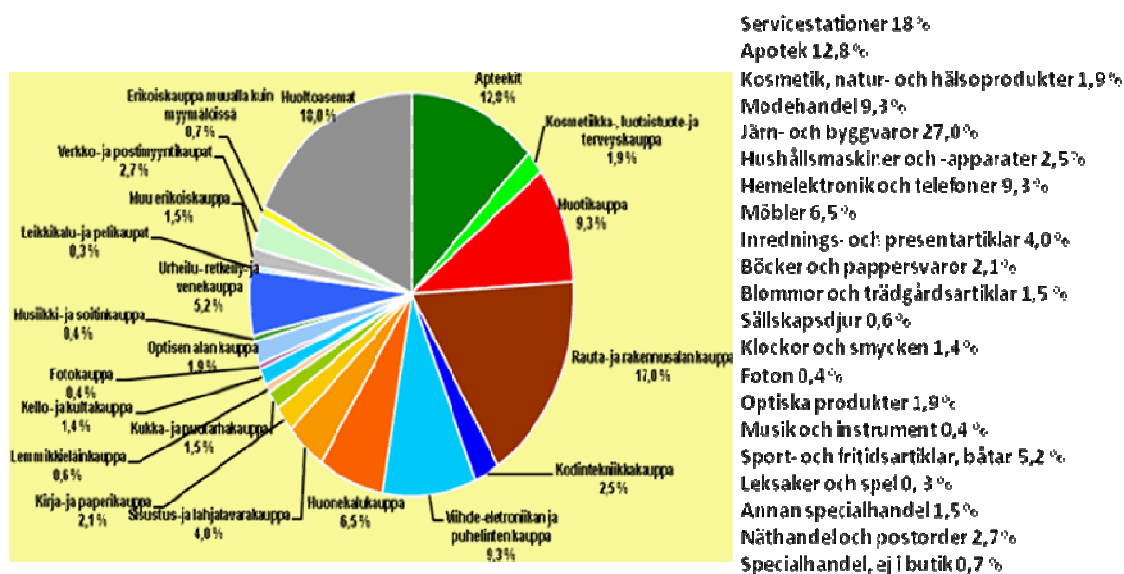
Tabell 4. Specialhandelns (exkl. specialhandeln med dagligvaror och varuhushandel) andel av hela detaljhandeln*

	Specialhandeln 2010	Andel, %	Detaljhandeln, totalt 2010
Företag	18 237	84 %	21 669
Verksamhetsställen	23 696	78 %	30 303
Försäljning (moms 0 %)	17,1 miljarder euro	48 %	35,4 miljarder euro
Personal	72 515	56 %	128 974

Källa: Statistikcentralen, registret över företag och verksamhetsställen; TOL 2008, Fackhandelns Förbund rf
*) exkl. bilhandeln

När det gäller försäljningen är de viktigaste sektorerna av specialhandeln servicestationer, järn- och byggvaruaffärer samt företag inom apoteksbranschen. Apotek och servicestationer omfattas inte av regleringen om öppettider.

Diagram 2. Försäljningen av specialvaror (moms 0 %) 2010, 17,1 miljarder euro

Källa: Statistikcentralen, Fackhandelns Förbund rf

De tjänster som tillhandahålls på servicestationer har ökat och blivit mångsidigare. I slutet av 2011 var antalet servicestationer var sammanlagt 1947. Av dessa var 1088 sådana som endast hade automat (Oljebranschens Centralförbund 2011). De största servicestationskedjorna var ABC och Neste Oil, som gemensamt innehade 45,5 procent av de verksamhetsställen som är bemannade (Kehittyvä Kauppa/ Kaupan tekijät 2012).

3.3 Näthandeln

Handeln via Internet representerar en växande form av handel. e-handeln blir alltmer populär från år till år: år 2010 uppgick dess värde till 9,3 miljarder euro och år 2011 till 10,1 miljarder euro. Drygt hälften av beloppet består av handeln med olika tjänster (bl.a. resor, transporter, energi, penningspel, finansiering) och 47 procent av handel med varor. Detaljhandelns produkter (bl.a. konsumtions- och hemelektronik, kläder, inredningsartiklar och trädgårdstillbehör) köptes med 3,3 miljarder euro. Detta är cirka 8 procent av detaljhandelns omsättning inkl. moms. och inköpen via Internet ökade med 14,5 procent jämfört med föregående år. Den utländska näthandelns andel var 13 procent. Varugrupper där den utländska näthandelns procentandel var störst bland finländarnas onlineinköp var sportartiklar, produkter som hänför sig till speciella hobbyer, livsmedel, dataprogram samt dator- och konsolspel. (Kehittyvä Kauppa/ Kaupan tekijät 2012 och 2011)

Näthandeln är en av handelns distributionskanaler. Enligt Fackhandelns Förbund fungerar allt fler av specialaffärerna i Finland via flera kanaler och konsumenterna kryssar smidigt mellan olika serviceformer. Också den del av de företag som inlett sin verksamhet på Internet har upptäckt att det behövs också en butik.

3.4 Köpcentra

Finland har 80 köpcentra⁴ med 3 500 butiker som har cirka 34 000 anställda. Försäljningen vid köpcentra ökade förra året med 3,6 procent och uppgick sammanlagt till 5,3 miljarder euro. Också antalet besökare ökade med 2,5 procent, dvs. antalet kunder uppgick till 326 miljoner. Köpcentrumens marknadsandel av försäljningen inom detaljhandeln var 13,7 procent. När det gäller företagssammansättningen vid köpcentra utgörs i genomsnitt 27 procent av sådana företag som tillhandahåller tjänster, dvs. kaféer, restauranger, hälsotjänster, motionscentra samt offentliga tjänster. Köpcentrumens marknadsandel var 14,3 procent.⁵ När det gäller läget för köpcentra är 96 procent belägna i stadscentra eller tätorter. (Kauppakeskukset 2012, Suomen Kauppakeskysyhdistys).

Diagram 3. Köpcentrumens läge i samhällsstrukturen

⁴ Köpcentrum enligt den definition som används av föreningen för köpcentra i Finland, Suomen Kauppakeskysyhdistys

⁵ Försäljningen för köpcentra inbegriper också försäljningen av tjänster och försäljningen för detaljhandeln också sådana sektorer som inte finns vid köpcentra.

**Kauppakeskusasioinneista
96,3 % tehdään kaupunki-
ja kuntakeskustoissa**

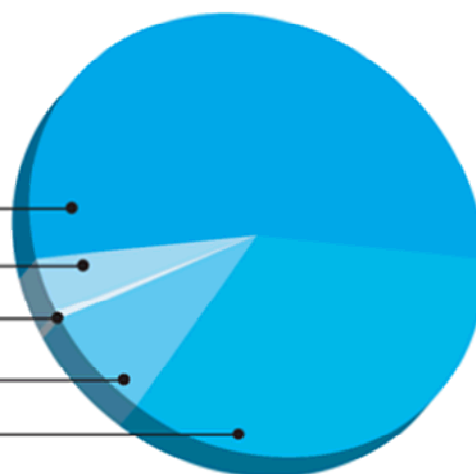
Ydinkeskusta 53,4 %

Ulkopuolella 3,7 %

Kuntakeskus 0,5 %

Paikalliskeskus 7,8 %

Aluekeskus 34,6 %

**Av besöken på
köpcentra sker 96,3 % i
stads- eller
kommuncentra**

Stadskärnan 53,4 %

Utanför centrum 3,7 %

Kommuncentrum 0,5 %

Lokalt centrum 7,8 %

Regioncentrum 34,6 %

Källa: Kauppakeskusyhdistys

De största köpcentrumen är Itis i Helsingfors, Sello i Esbo, Ideapark i Lempäälä och Jumbo i Vanda, Iso-Omena i Esbo och köpcentret Mylly i Reso.

Sektorsindelningen i köpcentra enligt antalet butiker och deras yta framgår av tabellen nedan.

Tabell 5. Sektorsindelningen i köpcentra.

Sektor	Enligt antalet butiker	Enligt butiksyta
Handeln med dagligvaror	4,0 %	17,8 %
Beklädnad	24,6 %	22,8 %
Inredning och husgeråd	12,3 %	9,5 %
Fritid	9,6 %	9,1 %
Skönhet och hälsa	12,3 %	5,2 %
Varuhus	1,3 %	11,4 %
Andra specialaffärer	8,8 %	4,6 %
Kaféer och restauranger	17,5 %	8,8 %
Kommersiella och offentliga tjänster	9,6 %	10,8 %

Källa: Kehittyvä Kauppa/ Kaupan tekijät 2012 och 2011

4 Om affärstidslagens effekter

Nedan diskuteras vilka effekter som affärstidslagen haft och hur butikernas tidtabeller realiserats. Dessa baserar sig till en stor del på resultaten av de enkätundersökningar som olika organisationer gjort hos sina medlemmar vilket ska beaktas när man jämför resultaten eller drar slutsatser om hela handelsbranschen.

4.1 Butikernas realiserade öppettider

Förbundet för Finsk Handel FH rf lät Promenade Research Oy att i maj 2012 utföra en förfrågan hos sina medlemmar angående öppettiderna (nedan Handelns enkät 2012). Enkäten besvarades av 325 företag inom detaljhandeln⁶. Av dessa var 48 procent dagligvarubutiker, 38 procent specialaffärer, 10 procent kiosker med en yta som understiger 100 m² och 3 procent varuhus. Bland dessa var andelen företag som sysselsatte färre än 10 personer 48 procent, företag som sysselsatte 10 – 49 personer 42 procent och företag som sysselsatte över 50 personer 10 procent.

Enligt enkäten håller 70 procent av butikerna huvudsakligen öppet under 7 dagar i veckan. Av dagligvarubutikerna håller över 90 procent och av specialaffärerna 31 procent öppet alla dagar i veckan. Av specialaffärerna håller 56 procent öppet sex dagar i veckan. Av butiker som sysselsätter minst 50 personer håller över 80 procent och av butiker som sysselsätter färre än 10 personer 59 procent öppet alla dagar i veckan. Efter att affärstidslagen trätt i kraft har 22 procent av butikerna ökat sin öppethållning på söndagar och 18 procent ökat öppethållningen på lördagar. De företag inom handeln som ökat sin öppethållning med några timmar är i regel små dagligvarubutiker.

Av företagen kan 60 procent fritt välja sina öppettider utan att olika slags avtal (hyresavtal, kedjeavtal, beslut av köpcentrumets ledning eller köpmannaförening etc.) påverkar dem. De företag som har den största friheten att bestämma om sina öppettider är de allra minsta företagen, som sysselsätter färre än 10 personer, och de allra största företagen, som sysselsätter över 250 personer. Bland specialaffärerna får 81 procent och av dagligvarubutikerna 46 procent fritt välja sina öppettider. Av de små dagligvarubutikerna kan dock 68 procent fritt bestämma om sina öppettider inom lagens gränser.

Enligt enkätundersökningen kan 38 procent av de företag vars öppethållande begränsas av andra avtal än lag inte genom skilda överenskommelser avvika från givna öppettider. Motsvarande siffra bland företag som sysselsätter färre än 10 personer var 25 procent. Vid köp- och affärscentra, koncentrationer med hyperstormarknader samt koncentrationer för utrymmeskrävande handel kan 52 procent av butikerna hålla stängt åtminstone under en dag i veckan. För 45 procent av butikerna har detta inte varit möjligt. Av de företag som deltog i enkätundersökningen för medlemmar var 36 procent butiker belägna i affärscentra och koncentrationer, drygt hälften var specialaffärer (53 procent) och under hälften (41 procent) var dagligvarubutiker. Resten var varuhus och kiosker.

⁶ 156 dagligvarubutiker, 123 specialaffärer, 34 kiosker under 100 m², 11 varuhus

Företagarna i Finland och Fackhandelns Förbund frågade under maj månad 2012 sina köpmannamedlemmars åsikter om hur affärstidslagen fungerar och vilka effekter den haft⁷ (nedan FF:s och Fackhandelns utredning 2012). I utredningen deltog 1011 butiker inom detaljhandeln⁸. Av butikerna sysselsatte 43 procent 1-2 personer inkl. köpmannen, 33 procent sysselsatte 3-5 personer, 13 procent sysselsatte 11-50 personer och en knapp procent sysselsatte över 50 personer.

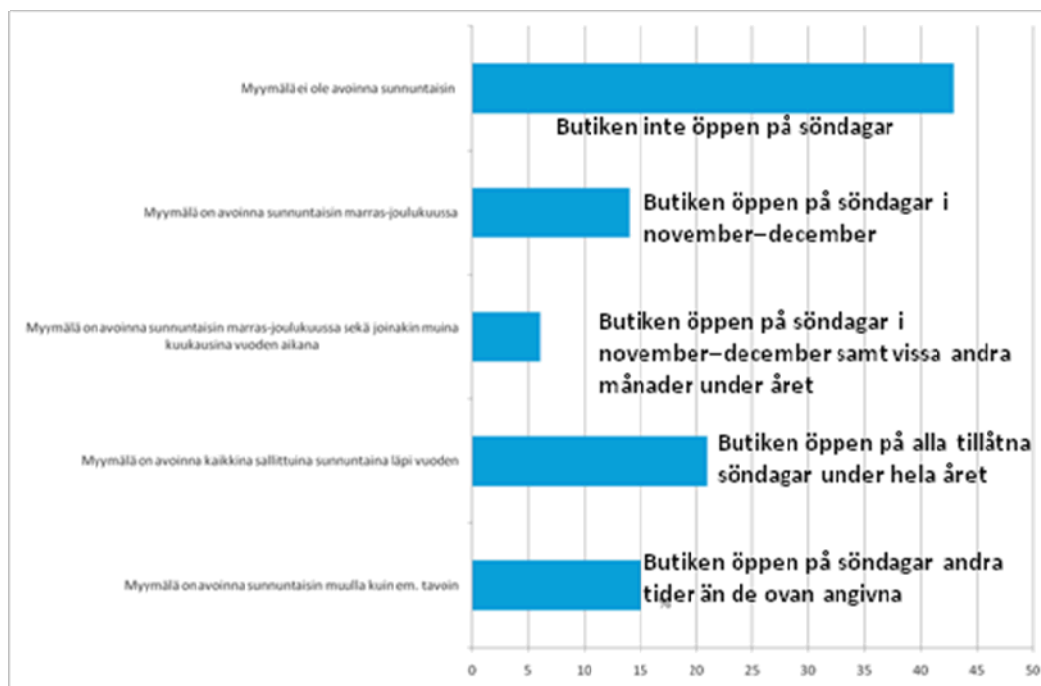
Största delen av dem som deltog i undersökningen håller sin butik stängd minst en dag i veckan. Cirka en fjärdedel (26 procent) av butikerna håller öppet sju dagar i veckan; särskilt butikerna i glesbygden (62 procent) och köpcentra (38 procent).

Av specialaffärerna håller 15 procent, av dagligvarubutikerna 74 procent samt av kioskerna och servicestationerna 91 procent öppet sju dagar i veckan. På alla söndagar på vilka öppet-hållning enligt lag är tillåten har 11 procent av specialaffärerna och 69 procent av dagligvarubutikerna öppet. Av alla som deltog i undersökningen håller drygt 40 procent inte butiken öppen på söndagar. Efter att affärstidslagen trätt i kraft har 8 procent av butikerna ökat (7 procent har minskat) öppet-hållningen på söndagar och 9 procent ökat (6 procent minskat) öppet-hållningen på lördagar.

⁷ Selvitys vähittäiskaupan aukioloaikamuutosten vaikutuksista 2012, Företagarna i Finland och Fackhandelns Förbund rf

⁸ 829 (82 %) affärer inom handeln med specialvaror, 135 (13 %) dagligvarubutiker och 47 (5 %) servicestationer eller kiosker.

Diagram 4. Butikernas öppethållning på söndagar

Källa: FF:s och Fackhandelns utredning 2012

En möjlighet att påverka öppettiderna har 86 procent av alla butiker och 91 procent av specialaffärerna. Bland butikerna kan 14 procent inte fritt bestämma sina öppettider utan friheten begränsas genom olika avtal (t.ex. hyresavtal eller kedjeavtal) eller beslut av köpcenterledningen eller köpmannaföreningen.

Av de butiker som är belägna i köpcentra kan 48 procent inte fritt välja sina öppettider. En tredjedel av dem som inte fritt kan välja sina öppettider kan vid behov genom separat överenskommelse avvika från givna öppettider (15 procent av butiker som är belägna i ett köpcentrum). Av de butiker som är belägna i ett köpcentrum eller motsvarande koncentration av affärer kan 67 procent hålla stängt åtminstone en dag i veckan. Cirka en tredjedel av köpmännen berättade att de inte har möjlighet till en sådan ledig dag som avses i 4 § i affärstidslagen. Av deltagarna var 21 procent⁹ butiker som är belägna i olika köpcentra eller andra koncentrationer.

⁹ 24 % av specialaffärerna, 11 % av dagligvarubutikerna samt 6 % av kioskerna och servicestationerna.

Bland respondenterna ansåg 80 procent att konkurrenternas öppettider inte påverkade de egna öppettiderna. Konkurrensen med öppettider än vanligare inom dagligvaruhandeln än handeln med specialvaror, eftersom 34 procent av dagligvarubutikerna anser att konkurrenternas öppettider inverkar på den egna butikens öppettider.

Vid en jämförelse av specialaffärernas erfarenheter om öppethållning våren 2010 (Fackhandelsförbundets utredning 2012) kan man göra bl.a. annat följande iakttagelser¹⁰:

- Specialaffärerna har inte ökat sina öppethållning sedan våren 2010. Av specialaffärerna har 4 procent ökat och 6 procent minskat timmarna för öppethållning på söndagar.
- De veckovisa öppettiderna för 72 procent av specialaffärerna har kvarstått oförändrade under de senaste två åren. På vardagar har öppettiderna både förlängts (16 procent) och förkortats (13 procent).
- Lönsamheten hos öppethållningen på söndagar har inte förbättrats.

I Konsumentforskningscentralens utredning om tillämpningen av affärstidslagen i köpcentra¹¹ (nedan KFC:s utredning 2011) undersöktes öppettiderna för köpcentra och de butiker som är belägna vid köpcentra.

Öppettiderna för olika köpcentrum skiljer sig mycket från varandra. Den mest populära öppethållningstiden är vardagar kl. 9–21, lördagar kl. 9–18 och söndagar kl. 12–18. På söndagar följer majoriteten de maximala öppettider som lagen tillåter, men på vardagar tillämpar största delen kortare öppettider.

¹⁰ Fackhandelns Förbund rf

¹¹ Kaupan aukioloain soveltaminen kauppakeskuksissa, Raija Järvinen – Erja Pylvänäinen, Työselosteita ja esitelmiä, Konsumentforskningscentralen 2011

Tabell 6. De vanligaste öppettiderna för köpcentra

Klass	Öppettider mån-fre, lör, sön	Företagare (N = 212), %	Butikshefer (N= 303), %	Köpcen- ter- ledningen (N = 22) %
1	9–21, 9–18, 12–18	51	54	37
2	7–21, 7–18, 12–18	24	20	18
3	8–21(20), 8 (9)–18 (16), 12–18	3	6	18
4	10–19, 10–17 (16), 12–16	3	1	–
5	Öppethållning utöver lagen	–	3	18
6	10–20, 10–18, 12–18	3	1	–
7	10–21, 10–18, 12–18	–	2	–
8	10–20, 10–16, 12–16	1	–	–
9	9–20, 9–18, 12–18 (16)	–	2	–
10	Övriga/svarade inte	15	11	9
	Sammanlagt	100	100	100

Källa: KFC:s utredning 2011, liksom tabellerna 7, 8 och 9

Den mest vanliga öppettiden för butiker som håller öppet sju dagar i veckan är på vardagar kl. 9–21, lördagar kl. 9–18 och söndagar kl. 12–18. Särskilt många butiker inom handeln med specialvaror öppnade först kl. 10 på vardagar. På söndagarna hålls 38 procent av företagarledda butiker och 21 procent av butikshefsledda butiker stängda.

Tabell 7. De vanligaste öppettiderna för butiker i köpcentra

Öppettider	Företagare, st.	Företagare, %	Butikshefer, st.	Butikshefer, %
Maximitiden för öppethållning	3	1	1	-
9–21, 9–18, 12–18	44	21	95	31
På söndagarna stängt	81	38	64	21
Öppet på söndagar en del av året	8	4	14	5
Andra öppettider (7 dgr/v)	58	27	114	38
från kl. 7 på vardagar	-		2	
från kl. 8 på vardagar	5		8	
från kl. 9 på vardagar	6		19	
från kl. 10 på vardagar	47		84	
från kl. 11 på vardagar	-		1	
Övriga/svarade inte	18	9	15	5
Sammanlagt	212	100	303	100

I rapporten studeras skilt söndagsöppethållningen för de butiker som håller öppet sju dagar i veckan. Den maximala öppettiden på söndagar tillämpades av 68 procent av butikerna. Litet kortare öppettider på söndagarna (kl. 12–16 eller 12–17) tillämpade 31 procent av butikerna.

Tabell 8. Butikernas öppettider på söndagar

Öppettiden på söndagar	Företagare st.	Företagare %	Butikshefer, st.	Butikshefer, %
Maximitiden för öppethållning	3	3	1	1
9-21, 9-18, 12-18	44	44	95	48
Annan öppethållning	53	52	98	49
söndag kl.12-16 (17)	32		60	
söndag kl.12-18	21		38	
Förlängda öppettider på söndagar	1	1	4	2
Sammanlagt	101	100	198	100

Många köpcentra har tjänster som anknyter till hobbyer av olika slag samt restaurangverksamhet vilka inte omfattas av lagen om öppettider för detaljhandeln och frisersalonger. Det att dylika tjänster ryms inom köpcentra kan för sin del bidra till att öppethållningen för allmänna utrymmen utvidgas.

Beslut om öppethållningstiderna och -dagarna fattas i köpcentra huvudsakligen gemensamt eller butikerna har getts fria händer att bestämma om sina öppettider. Också köpcenterledningens eller kedjeledningens beslut samt hyresavtal påverkar öppettiderna. Enligt KFC:s utredning 2011 fattas beslutet om köpcentrets öppethållningstider oftast av köpcenterledningen allt efter de lokala förhållandena. Köpcenterledningen är mycket nöjd med de nuvarande öppettiderna och en utvidgning av dem anses inte särskilt nödvändig. Också företagarna och butiksheferna är huvudsakligen helt eller relativt nöjda med nuvarande öppettider, men 40 procent önskade dock att öppettiderna skulle förkortas.

Enligt KFC:s utredning 2011 tar var fjärde köpmannaföretagare ut den lediga dagen på olika veckodagar allt efter situationen, 38 procent håller ledigt på söndagar och cirka var fjärde hinner inte hålla ledigt alls. När det gäller lediga dagar visade sig företag med 2-5 anställda vara mest kritiska: drygt 70 procent av de 54 företagare som inte alls hann ta ledigt var verksamma vid sådana företag. Av företagarna upplevde 61 procent att den utvidgade öppethållningen hade inverkat negativt på orken.

Tabell 9. Företagarnas lediga dag

	Antal	%
söndag	79	38
veckodagen varierar	54	27
hinner just aldrig ta ledigt	54	27
någon annan veckodag	17	8
Sammanlagt	204	100

Enligt KFC:s utredning 2011 hade cirka en tredjedel av företagarna upplevt att diskussionen om öppettiderna inom köpcentret hade varit konstruktiv, men konfliktsituationer hade inte kunnat undvikas, eftersom 40 procent inte upplevt att diskussionen varit konstruktiv. Cirka 40 procent av företagarna rapporterade att de hade åberopat 4 § i affärstidslagen för att de skulle kunna avvika från de gemensamma öppettiderna. Nästan hälften av företagarna uppskattade dock att verksamheten i köpcentret hade fortsatt som tidigare utan någon större diskussion kring den nya lagen.

Enligt KFC:s utredning 2011 ställde sig företagarna (58 procent) och köpcenterledningen (59 procent) positiva till att butiken hålls stängd under en dag i veckan, om detta är motive- rat med tanke på verksamhetens omfattning. Å andra sidan fanns de flesta som hade annan åsikt just bland köpcenterledningen (41 procent). Köpcenterledningen ansåg huvudsakligen (78 procent) att det lönade sig att hålla köpcentret öppet alla dagar i veckan. Av företagarna och butikscheferna däremot ansåg 84 respektive 70 procent att öppethållande alla dagar i veckan inte är lönsamt, om butiken hålls öppen alla veckodagar.

4.2 Olika parter utredningar/åsikter om det utvidgade öppet- hållandets konsekvenser

Servicefacket PAM:s och PAM:s förtroendemäns åsikter om det utvidgade öppethållandets konsekvenser

PAM-förtroendemännen inom handeln anser enligt den förfrågan som riktats till dem (PAM 2011) att 86 procent av personalen inom handeln upplever att liberaliseringen av öppettiderna haft negativa effekter på möjligheterna att förena arbete och familjeliv, säkerheten i arbetet och trafikförbindelserna under resorna till och från arbetet. Åsikterna i mer detalj framgår av diagram 5.

Diagram 5. Påståenden i samband med utvidgat öppethållande

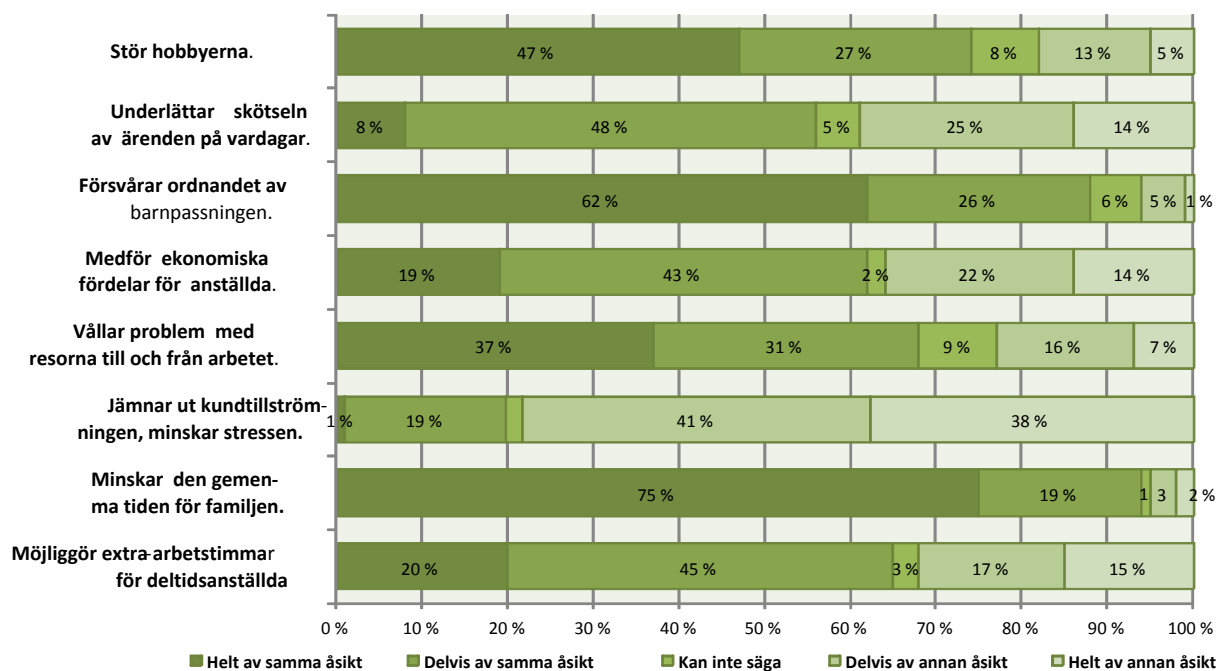
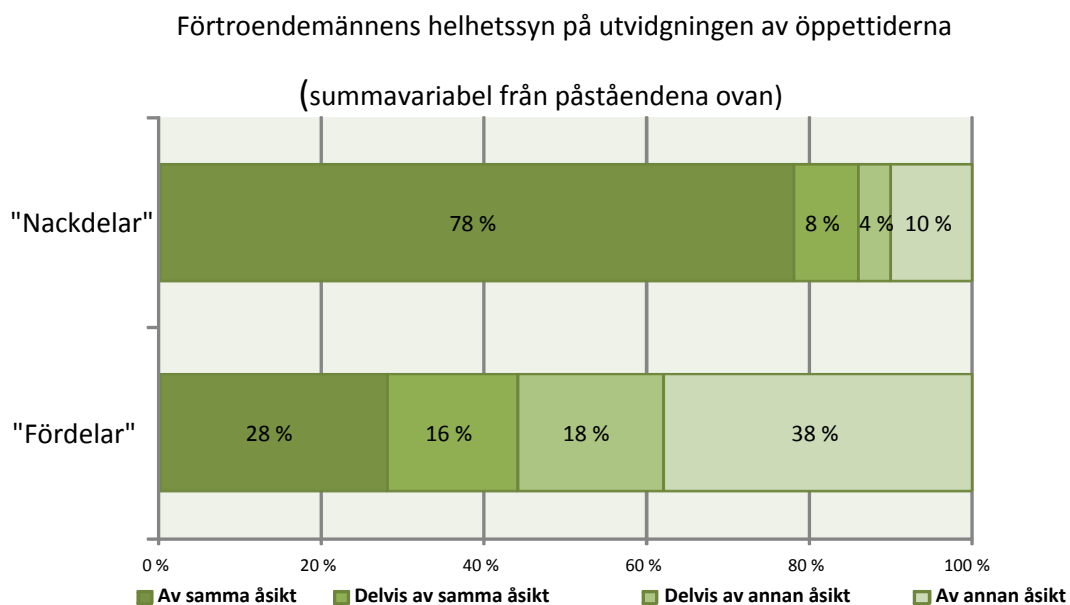

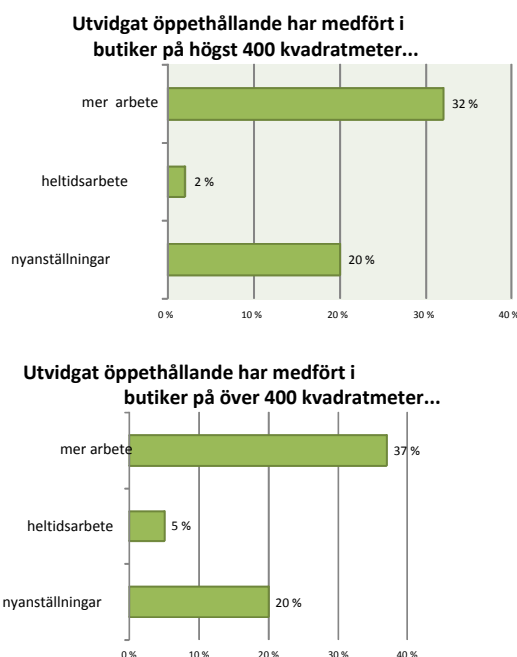
Diagram 6. Förtroendemännens helhetssyn på utvidgningen av öppettiderna

Källa: PAM:s enkät 2011

Förtroendemännen ansåg att de utvidgade öppettiderna knappast har bidragit till ökningen av heltidsarbete utan de extra timmarna har fördelats mellan flera arbetstagare. Av förtroendemännen ansåg 5 procent att de utvidgade öppettiderna ökat heltidsanställningarna i butiker över 400 m² och 2 procent i butiker med en yta på högst 400 m². Å andra sidan har mer arbete erbjudits och antalet anställda har stigit.

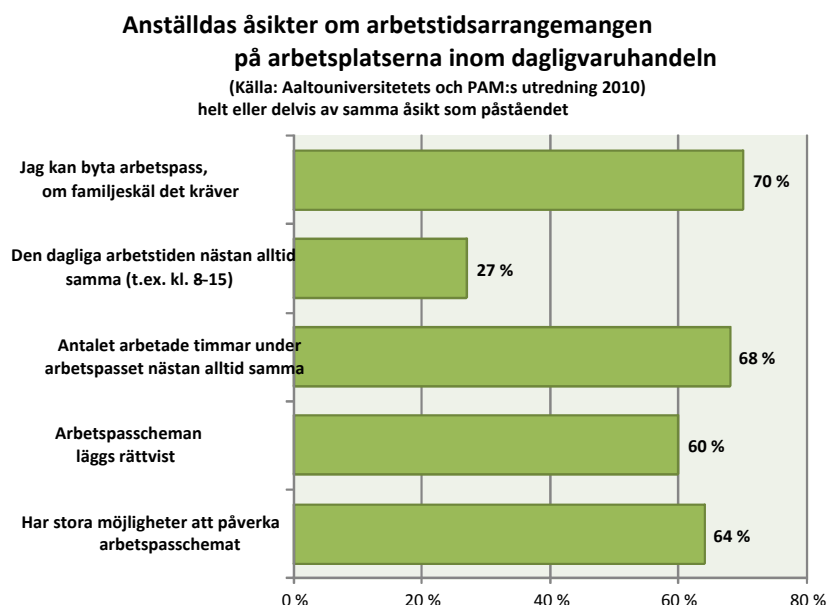
Diagram 7. Det utvidgade öppethållandets inverkan på arbetade timmar.

Källa: PAM:s enkät 2011

Enligt PAM:s enkät 2010 anser 64 procent av de anställda inom handeln att de i stor utsträckning kan påverka förläggningen av sina egna arbetspass och 60 procent anser att schemaläggningen över arbetspass är rättvis. Av de anställda anser 70 procent att de kan byta arbetspass om familjeskäl kräver det.

Diagram 8. Anställdas åsikter om arbetstidsarrangemangen på arbetsplatserna inom dagligvaruhandeln

Servicefacket PAM efterlyser ett enhetligt förfarande för dispenser i lagens anda i hela landet. Förbundet anser att regionförvaltningsverk har beviljat dispenser utan sådana grunder som anges i lag.

Åsikter om affärstidslagens konsekvenser bland medlemmarna i Förbundet för Finsk Handel

Enligt den förfrågan som Förbundet för Finsk Handel gjorde (2012) hos sina medlemmar har de ändrade öppettiderna enligt butikerna haft en svagt positiv effekt på den totala försäljningen och kundservicen och en svagt negativ effekt på lönsamheten. När det gäller varuhus bedöms dock affärstidslagen ha haft en positiv effekt på lönsamheten. Också effekten på kundservicen uppskattas vara mest positiv i handeln på varuhus. Inom handeln med specialvaror bedöms effekterna på den totala försäljningen, kundservicen och lönsamheten att vara litet positivare än genomsnittligt.

Av butikerna uppskattade 63 procent att konkurrensen hade hårdnat till följd av affärstidslagen. Av denna åsikt är särskilt dagligvarubutikerna: 66 procent av dem ansåg att konkurrensen skärpts. Av specialaffärerna uppskattade 58 procent att konkurrensen hårdnat. Av dagligvarubutikerna ansåg 46 procent och av specialaffärerna 37 procent att den nya lagen är sämre än den gamla. Över hälften av de företag som sysselsätter minst 50 personer samt av de företag som är belägna i köpcentra, koncentrationer av hyperstormarknader och koncentrationer för utrymmeskrävande handel att den nuvarande lagen är bättre än den tidigare.

Av samtliga företag som besvarat förfrågan anser 66 procent att enhetliga öppettider bör butikerna i köpcentra eller stora affärskoncentrationer innebär bra kundservice. Av dessa anser dock 48 procent att andra kriterier är viktigare för kunderna än öppettider.

Enligt den förfrågan som Förbundet för Finsk Handel genomförde 2012 anser 66 procent av företagen att butikerna borde få bestämma om t.ex. öppethållande på trettondagen friare än nuförtiden. Detta anser åtminstone varuhus, affärer inom handeln med specialvaror samt företag som har minst 50 anställda. Men under hälften av kioskerna är av denna åsikt.

Åsikter om affärstidslagens konsekvenser bland medlemmarna i Fackhandelns Förbund och Företagarna i Finland

Enligt den utredning som Företagarna i Finland och Fackhandelns Förbund genomfört år 2012 har kundunderlaget hos den stora majoriteten av butikerna förblivit oförändrade under de två senaste åren. Inom kioskhandeln och handeln på servicestationer har kundvolymen minskat.

Knappa 40 procent av respondenterna anser att konkurrenssituationen är ungefär oförändrad och 40 procent anser att konkurrensen har skärpts i och med den nya lagen. Över hälften av dem som är verksamma inom kiosk- och servicestationsbranschen ansåg att konkurrensen hårdnat.

Lönsamheten är huvudsakligen oförändrad jämfört med tidigare hos 46 procent av respondenterna, 25 procent ansåg att lönsamheten hade försämrats och 7 procent att den hade förbättrats. Av de butiker som finns i köpcentra meddelade 32 procent att lönsamheten försämrats liksom också 53 procent av kioskerna och servicestationerna. Öppethållningen på söndag har varit huvudsakligen olönsamt för 54 procent av butikerna och huvudsakligen lönsamt för 27 procent av butikerna. Av de butiker som är belägna i köpcentra anser 69 procent att söndagarna varit huvudsakligen olönsamma.

Kundvolymen hos den stora majoriteten av de butiker som besvarat förfrågan har förblivit oförändrad under de två senaste åren både på vardagarna och på söndagarna.

Av respondenterna uppgav 38 procent att orken har blivit sämre under de två senaste åren. Om man studerar läget enligt sektor uppgav 35 procent av respondenterna inom handeln med specialvaror, 52 procent av respondenterna inom dagligvaruhandeln och 53 procent av respondenterna inom kioskhandeln och handeln på servicestationer att de inte orkar lika mycket som förut. Motsvarande andel bland de köpmän som är verksamma i köpcentra var 50 procent.

I de svar som beskriver erfarenheterna förekom det regelbundet tre teman. I flera av svaren konstaterades att handeln på söndagar är olönsam, särskilt handeln med specialvaror. Det andra temat handlade om att företagaren inte orkar lika mycket som tidigare på grund av bl.a. icke flexibla arbetstider och dyra arbetskraftskostnader. Det tredje frekventa temat var att söndagsöppethållningen endast tjänar de största företagens och vissa konsumentgruppers intresse. Också det obligatoriska öppethållandet på söndagar som vissa köpcentra kräver fick kritik.

4.3 Sysselsättningen inom handeln

Statistikcentralens arbetskraftsundersökning (2012) visar att antalet sysselsatta personer inom handeln ökar alltjämt. Under oktober – december 2011 ökade arbetskraften inom handeln

med 1,7 procent jämfört med året innan, trots att antalet arbetade timmar inom handeln minskade en procentenhet.

Den stora majoriteten av anställda inom handeln har heltidsarbete. Andelen deltidсанställda inom dagligvaruhandeln är 35 procent av arbetskraften. De viktigaste orsakerna till deltidсанarbete är studier (40 procent) och det att heltidsarbete inte finns att få (40 procent). Andelen hyrd arbetskraft inom detaljhandeln är 2,2 procent av arbetskraften. (Palvelualojen taskutilasto 2011)

I tabellerna nedan presenteras de uppgifter om deltidсанställda försäljare inom handeln¹² som samlats av Finlands Näringsliv:

Utvecklingen av antalet försäljare

År	Antalet deltidсанställda		Antalet heltidсанställda		Anställda sammanlagt
		%		%	
2008	21 993	48,4	23 475	51,6	45 468
2009	24 872	53,2	21 897	46,8	46 769
2010	30 134	57,0	22 751	43,0	52 885
2011	30 655	56,5	23 569	43,5	54 224

Deltidсанställda försäljare inom handeln

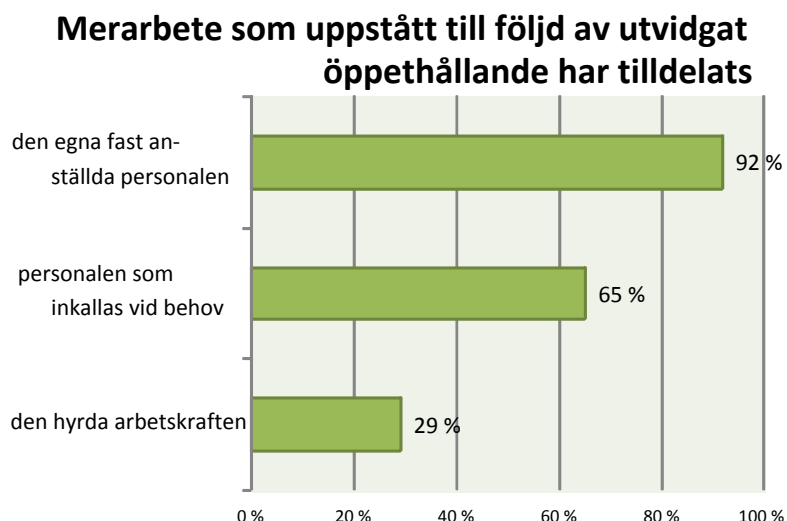
Veckoarbetstid	2008	2008	2009	2009	2010	2010	2011	2011
	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
00.01-20.00	9394	42,7	10283	41,3	11830	39,3	11731	38,3
20.01-25.00	2776	12,6	3347	13,5	4310	14,3	4173	13,6
25.01-29.99	3467	15,8	4540	18,3	5931	19,7	5630	18,4
30.00-33.99	6356	28,9	6702	27,0	8063	26,8	9121	29,8
Sammanlagt	21 993	100,0	24 872	100,0	30 134	100,0	30655	100,0

Uppgifterna för olika år är inte jämförbara och man kan således inte dra några ordentliga slutsatser av dem. En grundläggande observation är att när man jämför åren 2011 och 2008 så har andelen försäljare som arbetar mindre än 20 timmar per vecka minskat och andelen försäljare som arbetar mer än 25 timmar i veckan har ökat.

PAM:s enkät 2011 klarlagde vilken effekt affärstidslagen haft på sysselsättningen inom handeln. Enligt enkäten har det merarbete som uppstått till följd av utvidgat öppethållande huvudsakligen fördelats mellan den egna fast anställda personalen (92 procent) eller sådan egen arbetskraft som kallas in vid behov (65 procent). Utöver detta har den hyrda arbetskraften erbjudits extra arbete (29 procent). Både i fråga om stora och små butiker har merarbete uppstått i var tredje butik och 20 procent av butikerna har anställt mer personal. Endast någon procent har erbjudit mer heltidsarbete.

¹² I siffrorna för 2008 -2009 fattas uppgifterna om Lähikauppa och Lidl.

Diagram 9. Tilldelningen av det merarbete som uppstått till följd av utvidgat öppethållande

Källa: PAM:s enkät 2011

Enligt KFC:s utredning 2011 har affärstidslagen inte resulterat i anställning av nya arbetstagare på heltid i någon större skala. Affärstidslagen har inte heller påverkat vikariearrangemangen bland de butiksanställda. Däremot meddelade 30 procent av företagarna och 46 procent av butikscheferna att nya deltidsanställda arbetstagare har anställts till följd av utvidgat öppethållande. De båda grupperna ansåg också att det bland arbetssökandena har funnits tillräckligt med yrkeskunniga arbetstagare.

Enligt den förfrågan som genomfördes av Förbundet för Finsk Handel har 82 procent av de butiker som ändrat sin öppethållning under de två senaste åren inte haft några problem med att få arbetskraft. Av de företag som ändrat sina öppettider har 38 procent anställt fler arbetstagare på deltid, 35 procent har utökat arbetstiden för de deltidsanställda, 33 procent av företagen har ökat arbetstiden för chefer och företagare och 26 procent har inte gjort några ändringar i fråga om arbetstimmar eller anställda.

Enligt den utredning som Företagarna i Finland och Fackhandelns Förbund genomfört år 2012 arbetar nästan 90 procent av köpmännen antingen ensam (57 procent) eller tillsammans med annan personal (32 procent) på söndagarna. Av köpmännen för specialaffärerna arbetar 64 procent ensam på söndagarna. Av dagligvarubutikerna har endast 28 procent hållits öppna genom företagarnas försorg.

Nästan 90 procent av respondenterna uppgav att de inte har anställt mer arbetskraft på grund av de ändrade öppettiderna. Litet drygt 10 procent uppgav sig ha anställt 1–2 arbetstagare (17 procent inom dagligvaruhandeln och 4 procent inom handeln med specialvaror), 1 procent uppgav sig ha anställt fler än 2 nya arbetstagare. Arbetstidsarrangemangen har inte ändrats alls till följd av ändrade öppettider hos 54 procent av respondenterna. Av respondenterna uppgav 54 procent att arbetstidsarrangemangen inte ändrats alls till följd av ändrade öppettider. Det mest allmänna sättet att ordna arbetskraft är att öka företagarens egen arbetsin-

sats (20 procent), att utöka arbetstimmarna för deltidsanställda (8 procent) och att anställa nya arbetstagare på deltid (6 procent).

4.4 Säkerheten inom handeln

Enligt en undersökning som Rättspolitiska forskningsinstitutet utfört om handeln och industrin som föremål för brott¹³ utgör stölderna den största gruppen brott som riktar sig mot butiker (86 procent bestod av stöld av olika slag och 67 procent av alla brott som begås av kunder). Utöver detta var typiska gärningar som begåtts vid verksamhetsställena inom handeln våld och hot mot anställda samt skador på verksamhetsstället. Under det aktuella året uppgav 20 procent av verksamhetsställena inom handeln att deras anställda blivit utsatta för våld eller hot om våld. Huvuddelen av gärningarna hade stannat vid hotelser, i endast 9 procent av fallen hade offret tillfogats fysiska skador. Enligt Centralkriminalpolisens lägesbild¹⁴ om brott som riktar sig mot företag har det rapporterats om klart ökat vålds- och störningsbeteende inom handeln år 2011, vilket troligtvis beror på att åldersgränsen för att få spela med spelautomat höjts och att situationer som inbegriper butiksstöld ökat. Polisen får årligen kännedom om 300–500 rån som riktar sig mot affärsföretag eller företagare. Merparten av rånen riktar sig mot kiosker, livsmedelsbutiker och grillkiosker. Det typiska offret för rån under arbetstid är kvinnor som arbetar vid kassorna i livsmedelsbutiker och kiosker. Gärningsmannen som begår brottet är vanligen ensam och berusad. Huvudparten av brotten begås efter stängningstiden eller nattetid; särskilt utsatta för brottsrisken är små enheter med en eller två anställda.

Vid ett projekt som undersökte säkerheten inom handeln¹⁵ identifierades som de största risker som hotar handelsbranschen bl.a. butiksstöld, bränder, olika slags hot och störande beteenden från kundernas sida samt olyckor i arbetet t.ex. att man faller eller skadar sig vid lossningen av laster och när varor flyttas till butiken. Vid en närmare studie av de risker som riktar sig mot butikspersonalen framträder som de största riskerna psykisk och fysisk belastning, fallolyckor och halkolyckor i arbetet och på väg till eller från arbetet samt personalens tillräcklighet i förhållande till arbetsmängden. Också ensamarbetet på morgnar och kvällar ökar känslan av otrygghet. Däremot är rån, kreditkortsbrott och bedrägerier inte så vanliga i Finland.

När man jämför försäljarnas och butiksföreståndarnas/köpmännens uppskattningar om faktorer som hotar försäljarnas säkerhet, är försäljarna särskilt ängsliga över de resor till och från arbetet som görs under de mörka timmarna av dygnet, tillräckligheten av personal under tider med köprusch, olycksfall i arbetet, informationens tillräcklighet i exceptionella situationer samt misslyckade utrymningar i nödsituationer. Cheferna däremot betonar mer arbetsklimatet, nivån på personalens yrkeskunnande och förebyggandet av stöld.

¹³ Rättspolitiska forskningsinstitutets undersökningar 254: Venla Salmi & Matti Lehti & Anssi Keinänen, Kauppa- och teollisuus rikosten kohteena. Vuoden 2010 yritysuhritutkimuksen tuloksia.

¹⁴ Centralkriminalpolisen 18.10.2011: Yrityksiin kohdistuvan och niitä hyödyntävän rikollisuuden tilannekuva.

¹⁵ Järvinen, R. & Juvonen, M. 2010. Turvallisuus kaupan vetovoimatekijäksi. Kokonaisvaltaisen riskienhallinnan toteutuminen kauppakeskustympäristössä toimivissa liikkeissä. Julkaisuja B-117. Aalto-universitetet, handelshögskolan.

Järvinen, R. & Juvonen, M. 2009. Uhkaavtko asiakkaat? Kaupan henkilökunnan näkemyksiä turvallisuuskista. Julkaisuja B-111. Helsingin kauppakorkeakoulu.

Allvarliga hot mot säkerheten är däremot relativt sällsynta i butikerna. Störande beteende exempelvis slutar ofta med verbala hotelser och smädelse i stället för fysiskt våld. Särskil-köpcentra betraktas som mer trygga arbetsplatser än enskilda butiker. Den synliga bevak-ningen har en stor betydelse för upprätthållandet av en trygg atmosfär.

Det finns inga egentliga forskningsrön om hur det utvidgade öppethållandet inverkat på ök-ning av kriminaliteten/tryggheten. Enligt de uppgifter som fått av de olika grupperingarna inom handeln har det inte haft några inverknings eller inverkningsarna har varit små. Buti-kens läge och det hur oroligt området i fråga är har en större betydelse. Rånen begås vanli-gen under den sista timmen av öppethållning oberoende av det klockslag då den sista tim-men för öppethållande infaller.

Både Förbundet för Finsk Handel och Servicefacket PAM främjar skapandet av ett tryggt arbets- och affärsklimat och har utvecklat läromaterial för nätstudier om förebyggande av hot från kundernas sida (<http://koulutus.kauppa.fi/>).

4.5 Barndagvården

Enligt en förfrågan som riktades till förtroendemännen inom handeln ansåg 86 % av respon-denterna att det utvidgade öppethållandet hade gjort det svårare att ordna barnpassningen. I PAM:s medlemsundersökning våren 2012 frågades det om familjernas behov av barnom-sorg på obekvämtid. Av respondenterna hade 21,36 procent just då eller tidigare haft behov av barnomsorg på obekvämtid, men hade inte fått någon plats för sitt barn.

År 2010 uppgick antalet barn inom barnomsorgen till 223 088, och 92 procent av dessa var inskrivna i den kommunala barnomsorgen. Andelen barn inom barnomsorgen ökade med 0,7 % jämfört med året innan. Andelen barn inom barnomsorgen har varit ganska oföränd-rad under de senaste tio åren, och den har varierat mellan 59 och 63 procent. (Institutet för hälsa och välfärd: Barndagvård 2010, THL 46/2011)

I de kommuner som besvarade enkäten (272) som var riktad till kommuner fanns det 13 462 barn som fick omsorg på obekvämtid (= kvällar, nätter och veckoslut). Detta innebär att drygt 7 procent av alla barn inom barnomsorgen i kommunal regi fick omsorg på obekväma tider. Jämfört med föregående uppgifter från år 2007 har barnomsorgen på obekvämtid minskat litet. År 2007 var andelen barn i omsorg på obekvämtid 8 procent. (Barnomsorgen 2010 – delrapport om kommunenkäten, THL 37/2011)

Av den enkät som riktades till stora kommuncentra fick man egentligen inte uppgifter om vilka effekter affärernas öppettider haft men den avslöjade följande:

- I Helsingfors har antalet barn i omsorg på obekvämtid varit oförändrat under de se-naste åren. Öppettiderna för de daghem som tillhandahåller omsorg på kvällarna har förlängts till kl. 22 och antalet barn i behov av omsorg på söndagarna har kanske ökat litet. Det finns dock inga egentliga statistiska uppföljningsuppgifter om i hur –
- I Vanda förutspådde man att efterfrågan skulle öka, men detta har inte hänt, åtmin-stone tills vidare. I Vanda har inte heller några ändringar gjorts i strukturen hos barnomsorgen på obekvämtid sedan 2010. Strukturella förändringar, t.ex. minsk-

ning eller ökning av ställen som tillhandahåller omsorg dygnet runt eller på larna har kanske en tydligare inverkan på efterfrågan än t.ex. ändringar i affärernas öppethållande.

- I Esbo är situationen densamma som i Vanda. Efterfrågan har inte ökat starkt. Där har man dock förberett sig på ökande efterfrågan i framtiden så att det är möjligt att på vissa nya daghem inrätta grupper för barn som behöver omsorg på obekväm tid. Trots att antalet barn i omsorg på obekväm tid inte har ökat särskilt mycket meddelar daghemsföreståndarna att behovet av barnomsorg under veckoslut och på kvällarna har ökat.
- I Åbo har öppethållningstiden för daghem som tillhandahåller barnomsorg på kvällarna förlängts till kl. 22 på vardagarna redan före 2009. På söndagar har två enheter öppet till kl. 22.
- I Tammerfors har öppettiden för barnomsorgen på kvällarna förlängts i och med affärernas utvidgade öppethållande med en timme, dvs. till kl. 22. Mellan åren 2009 och 2010 minskade barnomsorgen på obekväm tid med 25 procent, och barnomsorgen på kvällarna och lördagarna ökade tillfälligt med 18 procent. Allt som allt har behovet av barnomsorg på obekväm tid i Tammerfors minskat med cirka 50 procent, dvs. med 100 barn, jämfört med åren 2009 och 2012. Också behovet av barnomsorg på kvällarna har minskat med 17 procent (år 2012 jämfört med år 2009).
- I Jyväskylä konstaterades det att av föräldrarna för barn som vårdas i grupperna för småbarn arbetar största delen inom den offentliga sektorn (polisen, räddningsverket, sjukhus, åldringsvård) eller arbetar inom restaurangbranschen, transporterna, är studerande etc. Affärernas fria öppettider har inte märkbart ökat behovet av barnomsorg på obekväm tid. För dessa barn har förstås dagen i omsorg kunnat förlängas i båda ändorna, dvs. de har lämnats tidigare eller hämtats senare.

Vid jämförelsen av barnomsorgstjänsterna och kostnaderna för dem i de sex största städerna i Finland (s.k. "Kuusikkokunnat") konstaterades det om läget för barnomsorgen år 2010: Också barnomsorgen på kvällar och dygnet runt ordnas huvudsakligen på kommunala daghem i andra kommuner än i Uleåborg där omsorgen på kvällarna i betydlig utsträckning också sker inom gruppfamiljedagvården. I slutet av år 2010 fanns på de kommunala daghemmen i de sex berörda kommunerna 2 311 barn som var i behov av barnomsorg på kvällarna och/eller dygnet runt. Antalet ökade något, men deras andel av barnen inom barnomsorgen i kommunal regi (inkl. familjedagvård) var mindre, dvs. 3,9 procent, än under de två föregående åren (4,1 procent). Lagstiftningen om affärernas öppettider reviderades år 2009. Ändringen verkar inte märkbart ha ökat behovet av barnomsorg på obekväm tid i de sex kommunerna.

Tabell 10. Barn i den kommunala barnomsorgen dygnet runt samt på kvällar och lördagar 2007-2010

År	Helsingfors		Esbo		Vanda		Åbo		Tammerfors		Uleåborg		Sammanlagt	
		ändring %		ändring %		ändring %		ändring %		ändring %		ändring %		ändring %
2007	558		342		463		395		432		298		2528	
2008	542	-2,9	308	-9,9	454	-1,9	326	-17,5	392	-9,3	317	6,4	2339	-7,5
2009	600	10,7	327	6,2	470	3,5	295	-9,5	382	-2,6	324	2,2	2398	2,5
2010	626	4,3	253	-22,6	462	-1,7	349	18,3	266	-30,4	355	9,6	2311	-3,6

Vid sidan av den arbetsgrupp som förbereder ändringen av förvaltningsområde ska det i början av 2012 tillsättas en arbetsgrupp som har till uppgift att bereda den lag om småbarnsfostern som avses i regeringsprogrammet. I samband med beredningen av lagen görs en bedömning av vilken ny kunskap som behövs till stöd för lagberedningen och på vilket sätt man ska skaffa sig den behövliga kunskapen. Då kommer man också att granska eventuella effekter av butikernas utvidgade öppettider på barndagvårdstjänsterna. (SS 84/2011 rd)

5 Dispenser som beviljats

Majoriteten av dispenser har beviljats på basis av mässor, öppningstillfällen o.d. evenemang för allmänheten, och dispensererna har gällt en bestämd tid, så att deras giltighetstid varit några dagar eller i allmänhet några timmar på en viss dag. Mer långvariga dispenser har beviljats av turismskäl inom gränsområdena och vid turistmålen, de flesta i Lappland och Norra Finland.

Tabell 11. Dispenser som beviljats 2011

Regionförvaltningsverk	Evenemang för allmänheten, st.	Turismskäl, st.
Södra Finland	26	14
Sydvästra Finland	13	2
Västra och Inre Finland	26	5
Östra Finland	10	2
Norra Finland	15	12
Lappland	71	19 ¹⁶

¹⁶ 2 dispenser för gränshandel, 6 dispenser för turism år 2011, 8 dispenser för turism 2012, 2 dispenser för jul- och midsommaraften, 1 dispens vid Norra polcirkeln, denna gäller för 4 år

När det gäller mässor och evenemang har regionförvaltningsverken avslagit några ansökningar i sådana fall då verken har ansett att evenemanget är en affärs eget marknadsförings-tillfälle.

De dispenser som beviljats av turismskäl inbegriper de dispenser som beviljats 2011 för trettondagen år 2012. Regionförvaltningsverken har motiverat sina beslut för dispenser bl.a. på följande sätt:

- Ökningen av antalet turister och övernattningar inom områdena samt särskilt ökningen i antalet gränsövergångar av ryska turister vid de gränsövergångsställen som är belägna inom regionförvaltningsverkets verksamhetsområde under giltighetstiden för dispens. Uppgiftskällor har varit bl.a. de utredningar som Förbundet för Finsk Handel, Statistikcentralen och Centralen för turistfrämjande gjort om inköp som görs av ryska turister samt Tutkimus- ja Analysointikeskus TAK Oy:s utredningar om antalet turister.¹⁷
- Regionförvaltningsverken har i regel begärt ytterligare utredningar av sökanden. När det gäller områden på längre avstånd från gränsövergångsställena har regionförvaltningsverken beviljat dispenser för trettondagen (utan närmare utredning) för sådana begränsade områden dit effekterna av den ryska turismen och sålunda de särskilda skälen enligt regionförvaltningsverkets bedömning utsträcker sig samt avslagit ansökningar till övriga delar.

Enligt de uppgifter som fåtts av Global Blue, som sköter återbetalningarna inom tax free – försäljningen, är värdet av den årsförsäljning som omfattas av tax free cirka 270 miljoner euro, och värdet av försäljningen i januari 2012 cirka 36 miljoner euro. Detta utgör 13 procent av årsförsäljningen och var 44 procent högre än år 2011. Försäljningen under veckan då trettondagen infaller var cirka 35 procent av försäljningen inom januari. Enligt bolaget var trettondagsveckan den överlägset största för bolaget under hela året, och den var livlig också med europeiska mått mätt, dvs. försäljningen var endast 7 procent mindre än försäljningen i Tyskland, som är det största tax free-landet och där ryssarna också utgör en betydande kundgrupp. Bolagets uppskattning om försäljningen för de butiker som höll öppet under trettondagen är att försäljningen utgör hälften av den totala försäljningen under trettondagsveckan, och i vilket fall som helst utgör den en tredjedel av försäljningen under hela veckan också om den mäts. Vid bedömningen av trettondagens betydelse ska man notera att huvudparten av de ryssar som besöker Finland under den nämnda perioden är turister i ordets egentliga bemärkelse, och att ”inköpsturister” undviker att resa till Finland just då för att de inte ska hamna mitt i trängseln vid gränsen.

Också Regionförvaltningsverket i Östra Finland har konstaterat att handeln kring trettondagen också i år var livlig inom området. Det fanns klara grunder för dispens.

Dispenser för en längre tid fanns i början av 2012 enligt följande:

¹⁷ MM: Selvitys venäläismatkailijamääristä ja kaupan aukiolojen tarpeesta loppiaisen aikaan, Tutkimus ja analysointikeskus TAK Oy 18.10.2011; Majoitustilasto alueittain ja kunnittain. Centralen för turistfrämjande 2011; Venäläiset kuluttajat i Finland – Pietarin alueen kuluttajakyselyn alueelliset tulokset, kesä-syyskuu 2011, Förbundet för Finsk Handel FH rf.; Gränsintervjuundersökning 2011, vintern 2010–2011, Statistikcentralen

- Handels- och industriministeriet har beviljat år 1991 dispenser som gäller tillsdare för idkande av detaljhandel i affärscentrumet City-Center i samband med Helsingfors järnvägsstation (stationstunneln). I Södra Finland finns det dessutom ställen med mer långvariga dispenser i Nuijamaa (helger), Helsingfors-Vanda flygplats (24 h), Taipalsaari, Humppila, Saukkola och Sveaborg. Dispenserna gäller i regel tre år. Nämnade dispenser (8 st.) ingår i statistiken för 2011.
- I Lappland har butikerna inom gränskommuner sedan flera år tillbaka ett utvidgat öppethållande på basis av dispens av turismskäl och på grund av att affärerna på den svenska sidan har fria öppettider (konkurrensspekt). Dispenserna gäller för en bestämd tid på fyra år. Åren 2010–2011 beviljades 13 dispenser vilka omfattade 71 –
- I norra Finland har dispenser på ett år beviljats butiker i turistområdena i kommuncentret i Kuusamo och vid Rukafjället (sammanlagt 10 butiker), och en dagligvarubutik i Vuokatti-området för kyrkliga helgdagar och lördagar kl. 18-21.
- I östra Finland har en butik vid turistmålet Tahkovuori i Nilsä av turismskäl beviljats dispens, som gäller till 31.12.2012.

6 Tillgången till butikstjänster i glesbygden

Under de senaste åren har antalet bybutiker minskat med cirka 40 butiker per år. År 2010 uppgick antalet bybutiker till 417 och år 2011 till 385. Bybutikerna har utvecklats till centra som tillhandahåller mångsidiga tjänster, och som utöver dagligvaror också saluför bl.a. järnvaror och jordbruksprodukter samt tillhandahåller turism- och restaurangtjänster.

Tabell 12. Dagligvarubutikerna och bland dem bybutikerna landskapsvis

Landskap	2010 Antalet dag- ligvarubuti- ker, sam- manlagt	2010 Bybu- tiker	2010 Bybutiker- nas försäljning av dagligva- ror, milj. €	2011 Antalet dagligva- rubutiker, samman- lagt	2011 Bybuti- ker	2011 Bybutiker- nas försäljning av dagligva- ror, milj. €
Nyland	845	29	15,5	876	27	15,8
Egentliga Finland	379	36	11,8	380	38	12,8
Satakunta	186	19	6,3	183	17	5,6
Egentliga Tavast- land	138	12	3,8	143	11	3,6
Birkaland	376	31	12,8	374	26	12,2
Päijänne- Tavastland	135	12	5,2	138	0	2,3
Kymmenedalen	129	13	5,5	131	14	5,8
Södra Karelen	95	14	7,5	92	13	7,5
Södra Savolax	137	24	7,4	141	20	6,9
Norra Savolax	192	26	8,4	194	34	8,6
Norra Karelen	137	20	7,2	140	20	7,4
Mellersta Finland	204	16	5,9	205	14	5,5
Södra Österbot- ten	163	24	7,8	158	22	7,7
Österbotten	157	37	21,6	154	32	17,4
Mellersta Öster- botten	59	10	7,5	61	9	6,4
Norra Österbot- ten	305	30	19,1	302	27	19,3
Kajanaland	74	13	4,0	76	13	4,3
Lappland	183	35	20,2	184	31	18,6
Åland	29	16	7,4	32	18	9,1

Källa: Nielsen och Finlands Dagligvaruhandel rf

Finland har knappa 24 butiks-bilar och/eller -båtar (2011).

Antalet bemannande servicestationer uppgick till sammanlagt 881 i slutet av 2011. Bolagen har mycket varierande butikskoncept och butikerna kan också ha åtskiljts från den övriga affärsverksamheten och bildar egen affärsverksamhet. De flesta servicestationer saluför också dagligvaror.

Enligt undersökningen bland kommunala beslutsfattare (Aula Research) är man särskilt i mindre kommuner, dvs. kommuner med färre än 10 000 invånare, bekymrad över att butiktjänsterna minskar. Enligt undersökningen anser ledamöterna i kommunfullmäktige samt kommundirektörerna och andra tjänstemän i kommunerna att det viktigare att det inom kommunen finns tjänster inom dagligvaruhandeln än t.ex. apoteks-, bank- eller posttjänster. På många ställen finns det i anslutning till närbutiken också andra tjänster som skulle ha försvunnits från orten om butiken inte hade funnits. I glest bebodda områden framhävs när- och bybutikernas betydelse också som sysselsättare. (Statistikcentralen: Kaupan toimialakatsaus IV/2012)

För investeringar i bybutiker kan understöd ansökas hos närings-, trafik- och miljöcentralerna upp till högst 40 procent av kostnaderna. Understödet är avsett för bybutiker i glesbygden med en försäljningsyta för dagligvaror som understiger 400 m² och värdet av den årliga försäljningen av dagligvaror underskrider två miljoner euro.

Understöd kan beviljas för sådan investering i en bybutik som anses kunna förbättra bybutikens service eller göra den mer mångsidig. Syftet med detta är att trygga kontinuiteten i verksamheten hos bybutikerna i glesbygden.

Understödet baserar sig på lagen om statsunderstöd för utvecklande av företagsverksamhet och den förordning som utfärdats med lagen. Enligt 14 § i förordningen har understöd kunnat beviljas från och med ingången av 2008 och högst till utgången av 2014. Åren 2008–2011 har sammanlagt cirka 2,8 miljoner euro beviljats i understöd för 180 investeringsprojekt.

7 Konsumenters åsikter om öppettiderna

Förbundet för Finsk Handel lät Innolink Research Oy att under maj månad 2012 utföra en konsumentundersökning om öppettiderna. Samplet omfattade 2000 finländare vilkas minimiålder var 15 år.

Enligt undersökningen har 90 procent av konsumenterna haft ärende till butiken på söndagar under de senaste två åren. De grupper som mest utnyttjat söndagsöppethållningen är 26–45-åringar, människor som är i arbetslivet och barnfamiljer. Nästan alla som handlat på söndag har gjort det slumpmässigt eller regelbundet året om, inte enbart före jul och under sommarmånaderna.

Av dem som gjort inköp på söndagar har 94 procent handlat i dagligvarubutiker, 43 procent i specialaffärer och 57 procent på varuhus. Av butikernas söndagskunder bedömer 63 procent att söndagsöppethållningen underlättar vardagsarrangemangen. Öppethållningen på söndagar underlättar vardagen allra mest för människor i åldern 26–45 år.

En stor majoritet av alla konsumenter, 83 procent, anser att öppethållning på söndagar är bra service. Sjuttiotre (73) procent av kunderna betraktade de enhetliga öppettiderna för butikerna i köpcentra eller stora affärskoncentrationer som bra kundservice. Bland butikerna var 66 procent av samma åsikt.

Av konsumenterna har 44 procent gått till butiken efter kl. 21. De förlängda öppettiderna har utnyttjats särskilt av konsumenter som är högst 35 år och konsumenter som är i arbetslivet. Av alla konsumenter anser 74 procent att de förlängda öppettiderna är bra kundservice.

Av konsumenterna anser 75 procent att den nya lagen om öppettider är bättre än den gamla. Särskilt människor i åldern 36–45 år är av denna åsikt. Sjuttiotvå (72) procent av konsumenten

terna anser att butikerna borde mer fritt få bestämma om öppethållning på trettondagen. Åsikten har det största understödet bland konsumenter i åldern 36–45 år och sådana som bor i Kymmenedalen.

I KFC:s utredning 2011 ombads respondenterna att berätta om kundernas kommentarer till öppettiderna. Allt som allt 71 procent av respondenterna, dvs. 365 personer, tog detta tillfälle i akt.

Sammanlagt 60 respondenter berättade att kunderna inte hade gett någon feedback alls på öppettiderna och ändringarna i dem. I 132 butiker hade kunderna sagt att de var nöjda. Respondenterna skrev också att i 18 butiker hade kunderna uttryckt någon sorts förundran över de litet oklara öppettiderna. Endast i sju butiker hade negativa kommentarer hörts. I sammanlagt 36 butiker hade kunderna påpekat att söndagsöppethållning inte alls behövs eller att kunderna upplevde att de inte orkar gå och handla på söndagar även om butikerna skulle hålla öppet. Köpcenterledningens åsikter gick närmast isär: en del tyckte att det inte lönar sig att hålla småbutiker öppna på söndagar, medan en del ansåg att kundtillströmningen har ökat tack vare det utvidgade öppethållandet.

Enligt Taloustutkimus Oy:s undersökning om finländarnas matvanor Suomi Syö 2012¹⁸ anser 66 procent av finländarna att det är bra att matvaruaffärerna håller öppet på söndagar året runt. Var tredje finländare uppgav att han eller hon handlar matvaror minst varannan söndag. De grupper människor som oftast handlar mat på söndagar är män under 25 år, föräldrar till barn under skolåldern samt människor som bor inom Stor-Helsingfors. De mest negativt inställda till öppethållande på söndagar var människor över 65 år.

Enligt FF:s och Fackhandelns utredning 2012 uppgav över 80 procent av respondenterna att kunderna inte har önskat några ändringar i öppettiderna. På basis av kundresponserna hade 11 procent ändrat öppettiderna och resten hade fått feedback men inte ändrat öppettiderna. Inom dagligvaruhandeln samt kioskhandeln och handeln på servicestationer är man litet mer benägna att ändra öppettiderna på basis av kundresponserna.

8 Sammandrag och slutsatser

8.1 Sammandrag

När riksdagen godkände regeringens proposition med förslag till en lag om öppettider inom detaljhandeln (RP 84/2009 rd – RSV 173/2009 rd) förutsatte riksdagen att regeringen före utgången av 2012 lämnar riksdagen en redogörelse om vilka effekter liberaliseringen av butikernas öppettider haft. Rapporteringen ska bl.a. gälla hur bestämmelserna påverkat de anställda och företagarna inom handeln, personalens trygghet, barndagvården, arbetsresandet, privata företagens rekrytering av en första anställd och semesterförmåner, tillgången till tjänster i glesbygden och handelns struktur ur ett småföretagarperspektiv.

Enligt lagen om öppettider för detaljhandeln och frisersalonger, som trädde i kraft den 1 december 2009, får detaljhandelsbutiker i regel hålla öppet enligt följande: Detaljhandelsbutiker med en försäljningsyta på högst 400 kvadratmeter har fria öppettider med undantag för helgdagar. Övriga detaljhandelsbutiker samt frisersalonger får hålla öppet från måndag till

¹⁸ Taloustutkimus Oy, Suomi Syö 2012 – Suhtautuminen päivittäistavarakaupan ajankohtaisiin kysymyksiin, Finlands Dagligvaruhandel rf

fredag mellan kl. 7 och 21, på lördagar mellan kl. 7 och 18 och på söndagar, med undantag för helgdagar, mellan kl. 12 och 18 förutom perioden mellan fars dag och julafton då de får hålla öppet mellan kl. 12 och 21. Jämfört med tidigare medförde den nya lagen ändringar endast för dagligvarubutiker med en försäljningsyta på mindre än 400 kvadratmeter, dvs. de fick fria öppettider också på vardagar. Nytt i lagen var 4 § som föreskriver att en näringsidkare inte genom avtal eller något annat därmed jämförbart arrangemang får förpliktas att hålla sin detaljhandelsbutik eller frisersalong i ett köpcentrum eller en motsvarande koncentration av affärer öppen alla veckodagar om öppethållandet av affären inte kan bevisas vara nödvändigt för köpcentrumet eller affärskoncentrationen och skäligt med hänsyn tagen till arten och omfattningen av näringsidkarens näringsverksamhet samt övriga förhållanden.

Enligt den förfrågan som Fackhandelns förbund och Företagarna i Finland skickat till sina medlemmar (2012) håller 15 procent av specialaffärerna, 74 procent av dagligvarubutikerna samt 91 procent av kioskerna och servicestationerna öppet sju dagar i veckan. Enligt den förfrågan som Förbundet för Finsk Handel riktade till sina medlemmar håller över 90 procent av dagligvarubutikerna men endast 31 procent av specialaffärerna öppet alla dagar i veckan. Enligt Fackhandelns förbunds utredning har öppethållningen på söndagar varit huvudsakligen olönsamt för drygt hälften av alla butiker och för två tredjedelar av de butiker som är belägna i köpcentra.

Av de butiker som besvarade medlemsförfrågan från Fackhandelns Förbund och Företagarna i Finland var 21 procent belägna i köpcentra eller motsvarande koncentrationer av affärer. En tredjedel av dessa hade inte möjlighet att hålla ledigt en dag i veckan på det sätt som avses i 4 § i affärstidslagen.

Enligt Konsumentforskningscentralens utredning skiljer sig öppettiderna för olika köpcentrum mycket från varandra. På söndagar följer majoriteten av köpcentra de maximala öppettider som lagen tillåter, men på vardagarna tillämpar största delen kortare öppettider. Beslut om öppethållningstiderna och –dagarna fattas i köpcentra huvudsakligen gemensamt eller butikerna har getts fria händer att bestämma om sina öppettider. Köpcenterledningen är nöjd och också företagarna och butikscheferna är relativt nöjda med de nuvarande öppettiderna. Av företagarna hade 61 procent upplevt att den utvidgade öppethållningen hade inverkat negativt på orken. Cirka 40 procent av företagarna har åberopat 4 § i affärstidslagen för att kunna avvika från de gemensamma öppettiderna.

PAM-förtroendemännen inom handeln anser enligt den förfrågan som riktats till dem (PAM 2011) att 86 procent av personalen inom handeln upplever att liberaliseringen av öppettiderna haft negativa effekter på möjligheterna att förena arbete och familjeliv, säkerheten i arbetet och trafikförbindelserna under resorna till och från arbetet. Heltidsarbete har knappast alls ökat utan extratimmarna har fördelats på flera arbetstagare. Mer arbete erbjudits, men också antalet anställda har ökat. Enligt enkätundersökningen har det merarbete som uppstått huvudsakligen tilldelats den egna fast anställda personalen och sådan egen arbetskraft som kallas in vid behov. Utöver detta har den hyrda arbetskraften erbjudits extratimmar.

Enligt den undersökning som Förbundet för Finsk Handel gjort hos sina medlemmar har de ändrade öppettiderna enligt butikerna haft en svagt positiv effekt på den totala försäljningen och kundservicen och en svagt negativ effekt på lönsamheten. I varuhushandeln anses effekterna vara positiva i fråga om lönsamhet.

Inom kioskhandeln och handeln på servicestationer har kunderna minskat. Öppethållningen på söndagar anses gynna större företag och tjäna vissa konsumentgrupper.

Enligt Statistiska centralens arbetskraftsundersökning (2012) ökar antalet sysselsatta inom handeln allttjämt. Inom handeln arbetar den stora majoriteten av anställda på heltid. Inom detaljhandeln är andelen deltidsanställda 35 procent av arbetskraften. De huvudsakliga orsakerna till deltidsarbete är studier och det att det inte finns möjlighet att få heltidsarbete. Enligt utredningarna har affärstidslagen inte resulterat i anställning av nya arbetstagare på heltid i någon större skala. Lagen har inte heller påverkat vikariearrangemangen. Nya deltidsanställda arbetstagare har däremot anställts och det har funnits tillräckligt med yrkeskunnig arbetskraft att tillgå.

Inom handeln utgör stölder, bränder och olika slags hot och störande beteende från kundernas sida samt olycksfall i arbetet betydande säkerhetsrisker. Allvarliga hot mot säkerheten inträffar sällan. Oftast består det störande beteendet hos kunderna dock av verbala hot. Det har inte gjorts någon egentlig utredning om hur liberaliseringen av öppettiderna inverkat på säkerheten.

PAM-förtroendemännen anser att tillgången till barnomsorgstjänster har försvårats till följd av de liberaliserade öppettiderna inom handeln. Det har inte funnits tillräckligt med platser inom omsorgen på obekvämtid. Antalet barn inom barnomsorgen har dock förblivit ungefär oförändrat och antalet barn i omsorg på obekväma tider minskat litet enligt den kommunrapport som Institutet för hälsa och välfärd sammanställt år 2011. Enligt den enkätundersökning som riktats till de största kommuncentrumen har den utvidgade öppethållningen inte haft någon inverkan på barnomsorgen.

Största delen av dispensererna enligt affärstidslagen har beviljats på basis av mässor, öppningstillfällen o.d. evenemang för allmänheten. Dispensererna har beviljats för viss tid, vanligen för några dagar eller några timmer per dag. Mer långvariga dispenser har beviljats av turismskäl inom gränsområdena och vid turistmålen. Servicefacket PAM efterlyser ett enhetligt förfarande för dispenser i lagens anda i hela landet.

Konsumenternas positiva inställning till öppethållandet på söndagar har ökat. År 2010 ansåg 53 procent av konsumenterna att öppethållande på söndagar är bra och år 2012 var 66 procent av den åsikten. En tredjedel av konsumenterna går och handlar mat åtminstone varannan söndag.

8.2 Slutsatser

Bestämmelserna om liberalisering av butikernas öppettider har varit i kraft i cirka tre års tid. Ändringen i öppettiderna var relativt stor och lagändringen återspeglades också i kollektivavtalen inom branschen. De nya bestämmelserna har varit i kraft under en så kort tid att det inte är ändamålsenligt att dra några eventuella slutsatser om innehållet i regleringen om öppettiderna.

I samband med utarbetandet av redogörelsen har det diskuterats huruvida förfarandet för beviljande av dispens för öppethållning i sin nuvarande form är ändamålsenligt. Grunderna för beviljande av dispens och praxisen vid tolkningen av lagen borde vara enhetliga i hela landet. I nuläget behandlas ansökningarna om dispens vid sex regionförvaltningsverk: vart och ett av dem behandlar dispenser som gäller verksamheter inom dess geografiska område. Fördelen med detta förfarande är att betydelsen av lokala förhållanden kan beaktas vid prövningen av dispensansökningar. Målet med enhetlighet i beviljandet av dispenser skulle dock kunna nås bättre, om beviljandet av dispenser nationellt koncentrerades till ett enda regionförvaltningsverk liksom redan har gjorts i fråga om vissa andra mer sällsynta och krävande tillståndsärenden.

När det gäller beviljandet av dispens har det också föreslagits införande av regelmässigt remissförfarande i samband tillståndsprövningen. Vid dispensförfarandet följs förvaltningslagen (434/2003). I 31 § i förvaltningslagen konstateras att en myndighet ska se till att ett ärende utreds tillräckligt och på behörigt sätt. Myndigheten ska i detta syfte skaffa den information och den utredning som behövs för att ärendet ska kunna avgöras. I 6 kap. i förvaltningslagen finns också andra bestämmelser om hörande av parter och reservering av möjligheter till inflytande för andra än parterna. Bestämmelserna kan anses vara tillräckliga och inga särskilda regler om utlåtanden eller andra regler beträffande dispensförfarandet behöver införas.

Under tiden att redogörelsen utarbetades har riksdagens biträdande justitieombudsman meddelat beslut (16.10.2012) i ett klagomålsärende som gällde dispens. I samband med beslutet konstaterade riksdagens biträdande justitieombudsman att handelskamrarnas och föreningarnas rättsliga ställning ser ut att vara i någon mån problematisk med tanke på förvaltningslagens begrepp part. I anslutning till detta bad riksdagens biträdande justitieombudsman arbets- och näringsministeriet att före den 31 maj 2013 utreda huruvida lagen om öppettider eventuellt bör preciseras i fråga om vilka parter som får ansöka om dispens. Beredningen av svaret till biträdande justitieombudsmannen är aktuell vid arbets- och näringsministeriet.

Frågan om begreppet part i samband med ett dispensärende är kopplad till frågan huruvida man bör övergå från det nuvarande förfarandet att bevilja dispens inom ett visst geografiskt område till att exempelvis bevilja dispens för enstaka verksamhetsställen. Behandlingen av alla dispensansökningar och beviljandet av dispenser för olika verksamhetsställen skulle öka den administrativa bördan för företag och tillståndsmyndigheter i sådan mån att detta inte kan betraktas som ett ändamålsenligt förfarande. Däremot skulle det eventuellt vara ändamålsenligt att ändra lagen till den delen att det i lagen skulle ingå bestämmelser om att det skulle vara möjligt att genom ett ombud ansöka om dispens för ett viss geografiskt område. Ett sådant ombud skulle kunna vara exempelvis en handelskammare, eftersom handelskamrarna redan nuförtiden ansöker om dispenser på företags vägnar.

Bilaga

Tabell. Tabell över vissa undersektorer inom detaljhandeln: utveckling av antalet verksamhetsställen, antalet anställda och omsättningen 2009-2012

Undersektor	Verksamhetsställen			Personal			Omsättning 1000€		
	2009	2010	ändr %	2009	2010	ändr. %	2009	2010	ändr. %
Detaljhandel med brett sortiment, mest livsmedel, drycker och tobak									
47111 Stora stormarknader (över 1000 m²)	409	433	5,9	9772	10549	8,0	4357768	4581480	5,1
47112 Små stormarknader (över 400 m²)	463	473	2,2	4891	5044	3,1	1915969	1917081	0,1
47113 Självbetjäningssaffärer (över 100 m², högst 400 m²)	2578	2472	-4,1	11422	11342	-0,7	3706002	3713779	0,2
47114 Livsmedels-, karamellkiosker o.d. (högst 100 m²)	1392	1329	-4,5	2974	3017	1,4	449683	455643	1,3
47191 Självbetjäningsvaruhus (över 2500 m²)	275	287	4,4	13225	13884	5,0	4193062	4452608	6,2
47192 Varuhus (över 2500 m²)	40	41	2,5	5689	5831	2,5	990593	1099610	11,0
47199 Mindre varuhus och andra specialiserade butiker (högst 2500 m²)	281	260	-7,5	3113	2752	-11,6	638635	558886	-12,5
Specialiserad butikshandel med livsmedel, drycker och tobak									
4721 Specialiserad butikshandel med frukt och grönsaker	164	156	-4,9	165	185	12,1	33472	31522	-5,8
4722 Specialiserad butikshandel med kött och charkuterier	83	89	7,2	210	225	7,1	47793	40062	-16,2
4723 Specialiserad butikshandel med fisk, skal - och blötdjur	175	171	-2,3	413	398	-3,6	87846	91179	3,8
4724 Specialiserad butikshandel med bröd, konditorivaror och konfekt	281	273	-2,8	547	558	2,0	63743	62991	-1,2
47241 Specialiserad butikshandel med bröd och konditorivaror	189	188	-0,5	403	417	3,5	47703	47105	-1,3
47242 Specialiserad butikshandel med sötaker	92	85	-7,6	144	142	-1,4	16040	15886	-1,0

Undersektor	Verksamhetsställen			Personal			Omsättning 1000€		
	2009	2010	ändr %	2009	2010	ändr.%	2009	2010	ändr. %
4725 Specialiserad butikshandel med alkoholhaltiga och andra drycker	345	345	0,0	2252	2089	-7,2	1158641	1168798	0,9
4726 Specialiserad butikshandel med tobaksvaror	3	5	66,7	1	2	100,0	260	453	74,2
47291 Glasskiosker	96	96	0,0	293	287	-2,0	22353	23465	5,0
47292 Specialiserad butikshandel med naturprodukter	380	374	-1,6	578	595	2,9	113426	124733	10,0
47299 Annan specialiserad butikshandel med dagligvaror	154	177	14,9	219	295	34,7	46965	49991	6,4
Annan specialiserad butikshandel									
473 Specialiserad butikshandel med drivmedel	1341	1290	-3,8	5007	4979	-0,6	2900293	3076167	6,1
474 Specialiserad detaljhandel med datorer, ljud-, bild- och telekommunikationsutrustning	1228	1166	-5,0	4410	4068	-7,8	1468378	1588422	8,2
4751 Specialiserad butikshandel med textilier	553	528	-4,5	1255	1169	-6,9	122576	114256	-6,8
4752 Specialiserad butikshandel med järnvaror, färger och glas	1434	1396	-2,5	9026	9287	2,9	2722761	2793055	2,6
4753 Specialiserad butikshandel med mattor, tapeter och golvbeläggningar	256	238	-7,0	790	782	-1,0	136400	127312	-6,7
4754 Specialiserad butikshandel med elektriska hushållsmaskiner	425	402	-5,4	1460	1496	2,5	425204	428626	0,8
4759 Specialiserad butikshandel med möbler, belysning och hemindr.	1514	1429	-5,6	6859	7003	2,1	1433751	1502071	4,8
4761 Specialiserad butikshandel med böcker	366	341	-6,8	1318	1302	-1,2	250197	247870	-0,9
4762 Specialiserad butikshandel med tidningar och kontorsvaror	369	370	0,3	870	814	-6,4	111992	112524	0,5
4763 Specialiserad butikshandel med band och skivor för musik och bild	76	69	-9,2	124	112	-9,7	19018	16503	-13,2

Undersektor	Verksamhetsställen			Personal			Omsättning 1000€		
	2009	2010	ändr %	2009	2010	ändr.%	2009	2010	ändr. %
4764 Specialiserad butikshandel med sport- och fritidsartiklar	1339	1307	-2,4	3829	3869	1,0	849035	893597	5,2
4765 Specialiserad butikshandel med spel och leksaker	138	136	-1,4	338	350	3,6	50742	50502	-0,5
4771 Specialiserad butikshandel med kläder	2669	2626	-1,6	9260	9344	0,9	1364683	1396078	2,3
4772 Specialiserad butikshandel med skodon och lädervaror	582	553	-5,0	1438	1422	-1,1	195814	202194	3,3
4773 Apotekshandel	804	805	0,1	7773	7663	-1,4	2211473	2190395	-1,0
4774 Specialiserad butikshandel med sjukvårdsartiklar	172	163	-5,2	387	388	0,3	88764	95645	7,8
4775 Specialiserad butikshandel med kosmetika och hygienartiklar	496	490	-1,2	854	896	4,9	107561	110033	2,3
4776 Specialiserad butikshandel med blommor och andra växter, frön, gödselmedel, sällskapsdjur och mat till sällskapsdjur	1615	1544	-4,4	2895	3006	3,8	353755	367441	3,9
4777 Specialiserad butikshandel med ur, guldsmedsvaror och smycken	656	638	-2,7	1722	1752	1,7	228066	238443	4,5
47781 Konstaffärer	244	237	-2,9	213	207	-2,8	22435	22621	0,8
47782 Specialiserad butikshandel med fotoartiklar	279	253	-9,3	521	476	-8,6	64577	62003	-4,0
47783 Specialiserad butikshandel med optiska artiklar	798	783	-1,9	2378	2403	1,1	305935	322811	5,5
47784 Specialiserad butikshandel med barnvagnar och - tillbehör	107	104	-2,8	189	202	6,9	43214	46082	6,6
47785 Specialiserad butikshandel med presentartiklar och hobbyartiklar	928	910	-1,9	1259	1318	4,7	143338	150534	5,0
47789 Annan specialiserad butikshandel med nya varor	794	725	-8,7	675	659	-2,4	103583	95456	-7,8
4779 Butikshandel med antikviteter och andra begagnade varor	988	933	-5,6	1469	1430	-2,7	108722	107362	-1,3

Undersektor	Verksamhetsställen			Personal			Omsättning 1000€		
	2009	2010	ändr %	2009	2010	ändr.%	2009	2010	ändr.%
478 Torg- och marknadshandel	273	276	1,1	232	235	1,3	25738	25020	-2,8
4971 Postorderhandel på internet	392	418	6,6	844	811	-3,9	449455	459355	2,2
4799 Övrig detaljhandel, ej i butik, på torg eller marknad	1198	1246	4,0	872	849	-2,6	95149	96854	1,8

Källa: Statistikcentralen 2012, Toimialat toimipaikoittain (TOL 2008)